

Dokument 7:1

(2011–2012)

**Årsmelding til Stortinget fra Stortingets
kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og
sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) for 2011**

FORORD

I samsvar med lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrolloven) § 8 nr. 2 avgir EOS-utvalget årlig en melding til Stortinget om sin virksomhet. Årsmeldingen for 2011 er i all hovedsak lagt opp på samme måte som tidligere år, men det er lagt mer vekt på å øke meldingens leservennlighet.

I kapittel I er det gitt en kort introduksjon om utvalgets mandat og sammensetning. Kapittel II inneholder en oversikt over utvalgets virksomhet i 2011, herunder gjennomføring av inspeksjoner, behandling av saker tatt opp av eget tiltak og klagesaker, samt en omtale av møter og besøk mv. utvalget har gjennomført i løpet av meldingsåret. Utvalget har i meldingsåret avgitt to særskilte meldinger til Stortinget. Meldingene er kort omtalt i kapittel II.

Det første EOS-utvalget ble valgt av Stortinget i mars 1996 og vi har dermed hatt 15 år med parlamentarisk kontroll med EOS-tjenestene i Norge. I kapittel III oppsummerer utvalget noen av sine erfaringer med kontrollen.

I kapittel IV til VIII redegjøres det for kontrollen med EOS-tjenestene, både inspeksjonsvirksomheten generelt og saker av prinsipiell betydning som utvalget har tatt opp med tjenestene. Kapittel IX gjelder administrative forhold.

Utvalget har i 2011 ikke møtt spesielle problemer når det gjelder utøvelsen av kontrollvirksomheten. EOS-tjenestene har gjennomgående vist god forståelse for utvalgets kontroll. Erfaringene har vist at EOS-kontrollen bidrar til å sikre enkeltindividets rettssikkerhet – og til å skape tillit til at tjenestene opererer innenfor sitt rettslige rammeverk.

I tillegg til den ordinære inspeksjonsvirksomheten har meldingsåret særlig vært preget av arbeidet med undersøkelsen av POTs metodebruk i Treholt-saken og utvalgets første prosjektbaserte undersøkelse. Dette har medført at utvalget har hatt noe mindre kapasitet til å ta opp øvrige saker av eget tiltak i 2011. Utvalget har for øvrig satset på å øke sin forståelse av tjenestenes tekniske informasjonsinnhentingsvirksomhet.

Ved Stortingets behandling av utvalgets årsmelding for 2010 ba kontroll- og konstitusjonskomiteen i innstillingen om at utvalget skulle komme tilbake med en nærmere orientering om oppfølging av noen saker. Disse sakene er omtalt i årsmeldingen med referanse til komiteens anmodning i de aktuelle avsnittene.

Kontrolloven og kontrollinstruksen følger som vedlegg 1 og 2. En forklaring av enkelte begreper som er benyttet i årsmeldingen følger i vedlegg 3. I vedlegg 4 er det gitt en statistikk over utvalgets virksomhet fra 1996 til 2011. Som vedlegg i egen trykksak følger en forkortet versjon av årsmeldingen.

INNHold

I. UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING	1
1. UTVALGETS MANDAT.....	1
2. UTVALGETS SAMMENSETNING.....	2
II. OVERSIKT OVER UTVALGETS VIRKSOMHET I 2011	3
1. INSPEKSJONSVIRKSOMHETEN	3
2. KLAGESAKER OG SAKER TATT OPP AV EGET TILTAK	4
3. MØTER, BESØK OG DELTAKELSE PÅ KONFERANSER.....	4
4. SÆRSKILTE MELDINGER AVGITT TIL STORTINGET	6
4.1 OVERVÅKING AV NORSKE BORGERE FORETATT AV GRUPPEN SURVEILLANCE DETECTION UNIT (SDU)	6
4.2 UTVALGETS UNDERSØKELSE AV POTs METODEBRUK I TREHOLT-SAKEN	7
III. 15 ÅR MED PARLAMENTARISK KONTROLL AV DE HEMMELIGE TJENESTENE ...	9
1. UTGANGSPUNKTET FOR DEN PARLAMENTARISKE KONTROLLEN	9
2. UTVIKLING I REGELVERKET.....	10
3. INTERNASJONAL UTVIKLING	11
4. TEKNOLOGISK UTVIKLING	12
5. UTVIKLINGEN AV UTVALGETS KONTROLL	13
IV. POLITETS SIKKERHETSTJENESTE (PST).....	14
1. GENERELT OM KONTROLLEN MED TJENESTEN	14
2. PSTS BRUK AV SKJULTE TVANGSMIDLER OG ANNEN INNGRIPENDE METODEBRUK.....	15
2.1 GENERELT OM TVANGSMIDDELBRUKEN OG KONTROLLEN AV DEN	15
2.2 SKJULT FJERNSYNSOVERVÅKING AV KJELLERBOD	17
3. KONTROLLEN MED ARKIVER OG REGISTRE.....	19
4. UTOLEVERING AV PERSONOPPLYSNINGER TIL UTENLANDSKE SAMARBEIDENDE TJENESTER.....	20
5. PSTS BEHANDLING AV BEGJÆRINGER OM AVGRADERING OG INNSYN.....	21
6. KLAGESAKER FOR UTVALGET	22
7. SLETTINGSBEGREPET I PSTS ARBEIDSREGISTER.....	23
8. TERRORANGREPENE MOT REGJERINGSKVARTALET OG UTØYA 22. JULI 2011 ..	24

V. NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM)	24
1. GENERELT OM KONTROLLEN MED DIREKTORATET	24
2. SPØRSMÅL OM INNSYN I REFERAT FRA SIKKERHETSSAMTALE	26
3. AUTORISASJON FOR BEGRENSET VED NEKTELSE ELLER TILBAKEKALL AV SIKKERHETSKLARERING	27
4. INNSYNS- OG KLAGERETT MV. VED HENLEGGELSE AV KLARERINGSSAKER	27
5. KLARERINGSMYNDIGHETERS ANLEDNING TIL Å FATTE NYTT VEDTAK I KLAGEOMGANGEN	27
6. FORSVARSBYGGES BEHANDLING AV EN KLARERINGSSAK	29
VI. FORSVARETS SIKKERHETSAVDELING (FSA)	30
1. GENERELT OM KONTROLLEN MED AVDELINGEN	30
2. UTFORMING AV SVAR TIL KLAGERE	31
3. FSAS BEHANDLING AV OPPLYSNINGER OM MC-TILKNYTNING – BETYDNINGEN FOR SIKKERHETSKLARERING	33
4. SAKER FRA OPERATIV SIKKERHETSAVDELING I FSA	35
VII. ETTERRETNINGSTJENESTEN (E-TJENESTEN)	37
1. GENERELT OM KONTROLLEN MED TJENESTEN	37
2. UTVALGETS KONTROLL MED TJENESTENS TEKNISKE INFORMASJONSINNHENTING	38
3. SAMARBEIDET MELLOM E-TJENESTEN OG PST	39
4. INFORMASJONSUTVEKSLING MED UTENLANDSKE SAMARBEIDENDE TJENESTER	40
VIII. AVDELING FOR BESKYTTELSE AV KRITISK INFRASTRUKTUR	42
IX. ADMINISTRATIVE FORHOLD	43
1. BUDSJETT OG REGNSKAP	43
2. PERSONALE	43
X. VEDLEGG	46
1. KONTROLLOVEN	46
2. KONTROLLINSTRUKSEN	50
3. BEGREPSFORKLARINGER	57
4. STATISTIKK 1996–2011	61

I. UTVALGETS MANDAT OG SAMMENSETNING

1. Utvalgets mandat

EOS-utvalgets mandat er gitt i lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (kontrollloven) og i instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste, fastsatt ved stortingsvedtak 30. mai 1995 (kontrollinstruksen). Lov og instruks ble sist endret i juni 2009. EOS-utvalget skal føre løpende kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-tjeneste) som utøves av offentlige myndigheter, eller under styring av eller på oppdrag fra offentlige myndigheter. I lov 20. mars 1998 nr. 10 om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven) § 30, i lov 20. mars 1998 nr. 11 om Etterretningstjenesten (e-loven) § 6 og i instruks 29. april 2010 nr. 695 om sikkerhetstjeneste i Forsvaret § 14, er det inntatt bestemmelser som viser til kontrollloven og slår fast at virksomhetene er underlagt utvalgets kontroll. Utvalgets kontroll av behandling av opplysninger i PST er også inntatt i lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven) § 68, som trer i kraft 1. juli 2012.

Formålet med utvalgets kontroll er å påse at det ved utøvelse av EOS-virksomhet ikke blir begått urett mot enkeltpersoner, jf. kontrollloven § 2. Utvalget skal også føre en alminnelig legalitetskontroll med tjenestene, idet bestemmelsen pålegger utvalget å påse at tjenestene holder sin virksomhet innenfor rammen av lov, direktiver og ulovfestet rett. I tillegg skal utvalget påse at EOS-tjenestenes virksomhet ikke utilbørlig skader samfunnslivet.

Det primære virkemiddelet i kontrollvirksomheten er inspeksjoner av tjenestenes arkiver, elektroniske systemer og installasjoner av enhver art, jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 2. Kontrollen med enkeltsaker og operasjoner skal være etterfølgende, og den skal være til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende operative virksomhet, jf. kontrollinstruksen §§ 4 og 7. Utvalget har likevel en ubetinget innsynsrett i pågående saker. Ved utøvelse av innsynsretten skal utvalget vurdere hva som er nødvendig ut fra kontrollformålet, og det skal tas spesielt hensyn til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utenlandske samarbeidende tjenester.

Utvalget skal undersøke alle klager fra enkeltpersoner og organisasjoner, jf. kontrolloven § 3 annet ledd. Enhver klage eller henvendelse der det gjøres gjeldende at det begås eller er begått urett fra tjenestenes side, undersøkes i den eller de tjenester som klagen retter seg mot.

2. Utvalgets sammensetning

EOS-utvalget har syv medlemmer, medregnet leder og nestleder. Det oppnevnes ikke varamedlemmer. Medlemmene velges av Stortinget i plenum, etter innstilling fra Stortingets presidentskap. Funksjonsperioden er normalt fem år. Medlemmene kan gjenoppnevnes.

Utvalget utfører sitt løpende arbeid uavhengig av Stortinget. Stortingsrepresentanter kan ikke samtidig være medlem av utvalget. Stortinget har lagt vekt på at utvalget bør ha en bred sammensetning der både politisk bakgrunn og erfaring fra andre samfunnsområder er representert. Både utvalgets medlemmer og ansatte i sekretariatet skal ha sikkerhetsklarering for høyeste nivå. Tilsvarende gjelder for bistandspersoner utvalget engasjerer.

Frem til 30. juni 2011 ble utvalget ledet av Helga Hernes, tidligere statssekretær i Utenriksdepartementet og ambassadør til Wien og Bern. Eldbjørg Løwer, tidligere statsråd og nestleder i Venstre, overtok som utvalgets leder fra 1. juli 2011. Utvalgets nestleder er Svein Grønnern, generalsekretær for SOS-barnebyer i Norge og tidligere generalsekretær i Høyre. Utvalgets øvrige medlemmer har i 2011 vært Trygve Harvold, tidligere direktør i Lovdata, Gunhild Øyangen, tidligere stortingsrepresentant og statsråd for Arbeiderpartiet, Knut Hanselmann (frem til 30. november 2011), tidligere ordfører i Askøy kommune og stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet, Theo Koritzinsky, tidligere stortingsrepresentant og partileder for Sosialistisk Venstreparti, Wenche Elizabeth Arntzen, dommer i Oslo tingrett og tidligere advokat og Hans Johan Røsjorde (fra 1. desember 2011), tidligere fylkesmann i Oslo og Akershus og stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet.

Oversikt over medlemmenes valgperioder (dato da medlemmet første gang ble oppnevnt og dato for funksjonsperiodens utløp):

Eldbjørg Løwer, Kongsberg, leder	1. juli 2011	– 30. juni 2014
Svein Grønnern, Oslo, nestleder	13. juni 1996	– 30. juni 2016
Trygve Harvold, Oslo	7. november 2003	– 30. juni 2016
Gunhild Øyangen, Agdenes	8. juni 2006	– 30. juni 2016
Theo Koritzinsky, Oslo	24. mai 2007	– 30. juni 2014
Wenche Elizabeth Arntzen, Oslo	1. juli 2009	– 30. juni 2014
Hans Johan RøsJORde, Bærum	1. desember 2011	– 30. juni 2016

II. OVERSIKT OVER UTVALGETS VIRKSOMHET I 2011

1. Inspeksjonsvirksomheten

I henhold til kontrollinstruksen § 11 nr. 2 skal utvalgets tilsynsvirksomhet minst omfatte halvårlige inspeksjoner av E-tjenesten sentralt, kvartalsvise inspeksjoner i NSM, seks inspeksjoner årlig i PST sentralt og tre inspeksjoner årlig av Forsvarets sikkerhetsavdeling. Det skal videre foretas årlig inspeksjon av PST-enheter i minst fire politidistrikter, av minst to ytre enheter i E-tjenesten og/eller sikkerhets- og etterretningsfunksjoner ved militære staber og avdelinger, og av minst to klareringsmyndigheter utenfor NSM.

Disse bestemmelsene er overholdt i inspeksjonsvirksomheten i 2011. Utvalget har i meldingsåret gjennomført 26 inspeksjoner, hvorav 17 er avholdt i virksomhetene sentralt.

Følgende ni ytre enheter og lokale ledd har vært inspisert i 2011: PST Asker og Bærum, PST Sør-Trøndelag, PST Nordmøre og Romsdal, PST Øst-Finnmark, personellsikkerhetstjenesten ved Fylkesmannen i Oslo og Akershus, personellsikkerhetstjenesten i Utenriksdepartementet, Forsvarets stasjon Kirkenes (FSTK), Forsvarets stasjon Fauske (FSTF) og Avdeling for beskyttelse av kritisk infrastruktur (BKI).

En viktig del av inspeksjonene er tjenestenes orienteringer om den løpende virksomheten siden forrige inspeksjon, og om emner utvalget ber om i forkant av inspeksjonene. Dette gir nyttig innsikt i aktuelle saker og temaer, og gir videre grunnlag for å stille konkrete spørsmål og å ta opp mer prinsipielle saker.

Utvalgets teknisk sakkyndige har deltatt på åtte av inspeksjonene i 2011.

Utvalget har i løpet av året hatt 23 interne arbeidsmøter for å forberede og følge opp inspeksjonene, i tillegg til å behandle klagesaker og saker utvalget har tatt opp av eget tiltak.

2. Klagesaker og saker tatt opp av eget tiltak

Utvalget har i 2011 mottatt 29 klager mot EOS-tjenestene. Til sammenlikning mottok utvalget 19 klager i 2009 og 21 i 2010. En nærmere oversikt over klagesaksbehandlingen gis i forbindelse med omtalen av kontrollen med de enkelte tjenestene. Se også vedlegg 4 til meldingen, som inneholder en oversikt over antall klager i perioden 1996 til 2011.

Ti av klagene utvalget har mottatt har ikke rettet seg direkte mot noen av tjenestene. Samtlige av disse klagene har blitt avvist på formelt grunnlag, blant annet under henvisning til at utvalgets kontroll skal være etterfølgende, at klagen har dreid seg om forhold som faller utenfor utvalgets kontrollområde eller at klagen ikke er tilstrekkelig spesifisert. Utvalget har i den forbindelse gitt veiledning til klagerne om hvilken fremgangsmåte de kan følge, eller hvilket organ de eventuelt kan henvende seg til.

For øvrig har utvalget mottatt en del telefonforespørsler og henvendelser per e-post, som utvalget har besvart, uten at det har vært grunnlag for å opprette en klagesak.

Det er i løpet av året opprettet 16 saker av eget tiltak.

3. Møter, besøk og deltakelse på konferanser

I løpet av året har utvalget eller deler av utvalget hatt orienteringsmøter og besøkt ulike myndigheter utenfor tjenestene i Norge og i utlandet. I tillegg har medlemmer av utvalget og sekretariatet deltatt på ulike konferanser både i Norge og i utlandet.

I det følgende redegjøres det kort for utvalgets møter, besøk og deltakelse på konferanser i 2011:

NSMs seminar for klareringsmyndigheter

En ansatt i sekretariatet deltok i mai på NSMs seminar for klareringsmyndigheter. Et utvalgsmedlem holdt der et innlegg om EOS-utvalget kontroll med personellsikkerhetstjenesten.

Firenasjoners sekretariatsmøte i Nederland

Deler av utvalgets sekretariat deltok i mars på et møte for sekretariater til kontrollutvalg for EOS-tjenester fra Sverige, Nederland, Belgia og Norge.

Sekretariatsmøte med kontrollorganer i Sverige

Deler av sekretariatet besøkte i april sekretariatene til Säkerhets- och integritetsskyddsämnden (SÄKINT) og Statens inspektion för försvarsunderrättelsesverksamheten (SIUN) i Stockholm.

Studiereise til Nederland

Utvalget gjennomførte i mai en studietur til Haag, der utvalget møtte representanter fra Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (CTIVD). Utvalget ble orientert om den parlamentariske kontrollordningen med de nederlandske EOS-tjenestene. CTIVD tok utvalget og sekretariatet med på presentasjoner hos den sivile og den militære etterretningstjenesten i Nederland (henholdsvis AIVD og MIVD). Utvalget fikk her presentasjoner av hva de ulike tjenestene jobber med og kort om CTIVDs kontrollfunksjon. Videre gjennomførte utvalget et møte med et tidligere parlamentsmedlem for kristendemokratene, som tok opp utfordringer knyttet til Nederlands kontroll med de hemmelige tjenestene.

Konferanse i Berlin

Tre utvalgsmember deltok i oktober på den syvende konferansen for EU-landenes parlamentariske kontrollorganer for etterretnings- og sikkerhetstjenester, der også Norge og Sveits var invitert. Formålet med konferansen var å drøfte mekanismer for å informere parlamentet, offentligheten og individer om ulovlig overvåking. I tillegg var utfordringer knyttet til kontrollen med samarbeidet mellom etterretnings- og sikkerhetstjenestene i de ulike land et tema. Under konferansen ble det også orientert om det europeiske web-baserte nettverket for nasjonale kontrollorganer for etterretnings- og sikkerhetstjenester (The European Network of National Intelligence Reviewers, ENNIR). ENNIR er nylig etablert og er en plattform for kunnskapsdeling og kunnskapsutvikling mellom de parlamentariske kontrollorgan i EU.

Møte med 22. juli-kommisjonen

Deler av utvalget møtte i desember representanter fra 22. juli-kommisjonen og dens sekretariat. Kommisjonen ønsket å få et innblikk i utvalgets kontroll av PST og E-tjenesten.

4. Særskilte meldinger avgitt til Stortinget

4.1 Overvåking av norske borgere foretatt av gruppen Surveillance Detection Unit (SDU)

Utvalget avga 7. februar 2011 særskilt melding til Stortinget om sin undersøkelse av påstandene som ble fremsatt i media om at gruppen Surveillance Detection Unit (SDU) skal ha drevet overvåking og registrering av norske borgere i Norge på vegne av den amerikanske ambassaden i Oslo (Dokument 7:1 S (2010–2011)).

I henhold til utvalgets kontrolloppgave og -område begrenset utvalgets undersøkelser seg til PSTs rolle i saken. Utvalget fant på bakgrunn av undersøkelsene grunn til å kritisere tjenesten for at verken Justisdepartementet eller utvalget ble orientert om tjenestens kjennskap til sikkerhetsarbeidet ved den amerikanske ambassaden.

Utvalgets kritikk ble støttet av en enstemmig kontroll- og konstitusjonskomité. Den særskilte meldingen ble behandlet i Stortinget 12. april 2011 og det ble fattet vedtak i samsvar med komiteens innstilling.

4.2 Utvalgets undersøkelse av POTs metodebruk i Treholt-saken

Utvalget avga 14. juni 2011 særskilt melding til Stortinget om sin undersøkelse av oppslagene i media om at det var benyttet ulovlige metoder i Treholt-saken (Dokument 7:2 S 2010–2011).

Undersøkelsen, som ble iverksatt på utvalgets eget initiativ, hadde følgende mandat:

«Utvalget skal undersøke om Politiets overvåkingstjeneste (POT), eventuelt annen EOS- tjeneste, benyttet ulovlige metoder i Treholt-saken. Utvalget skal i så fall særlig søke å kartlegge omfanget av slik metodebruk, hjemmelsspørsmålet, hvem som kjente til metodebruken og hvem som godkjente denne.»

I undersøkelsen gjennomgikk utvalget arkivet i PST, materialet i straffesaken mot Treholt og Stortingets arkiv etter Lund-kommisjonen. Utvalget hadde samtaler i avhørs form med tjenestemenn i POT som var involvert i Treholt-saken. Utvalget gjennomførte også samtaler med enkelte tidligere og nåværende representanter fra overordnet myndighet, herunder påtalemyndigheten og Justisdepartementet. I arbeidet med undersøkelsen benyttet utvalget seg av en politifaglig og en juridisk sakkyndig. Også enkelte andre fagpersoner ble konsultert. Utvalget avholdt i 2011 fire ekstra interne møter til behandling av undersøkelsen. Utvalgsleder Hernes økte i undersøkelsesperioden sin arbeidsmengde betydelig. Også utvalgets øvrige medlemmer arbeidet mer enn normalt.

Utvalget kom frem til at POT hadde tre avlyttingspunkter i Treholts leilighet: på kjøkkenet, på soverommet og i biblioteket. Lyden fra romavlyttingen ble overført til en kontrollpost i POTs leilighet i samme bygård, der spanere satt og lyttet når det var aktivitet i rommene. Videre viste undersøkelsen at POT hadde fire overvåkningskameraer i og i tilknytning til leiligheten. Et kamera var plassert i gårdens innvendige fellesareal (trappeoppgangen), et kamera inne i leiligheten til

Treholt (biblioteket) og to kameraer var plassert i POTs leilighet. Disse vendte mot Treholts leilighet.

Videre viste utvalgets undersøkelse at POT hadde gjennomført flere ransaker av Treholts leilighet enn de to som tidligere var kjent. Det fremgikk ikke direkte av dokumentene i observasjonssaken at POT tok seg inn i leiligheten til Treholt flere ganger. Men korrespondansen mellom POT og den utenlandske samarbeidende tjenesten forutsetter at POT måtte ha vært inne i leiligheten flere ganger for å installere og/eller vedlikeholde det tekniske overvåkingsutstyret. På bakgrunn av vitneforklaringer anslo utvalget at POT måtte ha vært i leiligheten til Treholt i alle fall syv ganger, i tillegg til ransakingene 17. mai og 22. august 1983.

Undersøkelsen viste at POT hadde rettslig grunnlag for telefonavlyttingen, men ikke for romavlyttingen, videoovervåkingen i leiligheten eller de gjentatte ransakingene. Overvåkingen mot Treholt i familiens leilighet i Oscars gate 61 startet mot slutten av 1982 og pågikk frem til pågripelsen i januar 1984.

En del av utvalgets undersøkelse rettet seg mot «hvem som kjente til metodebruken og hvem som godkjente denne». På bakgrunn av dette undersøkte utvalget overordnet myndighets involvering i saken og metodebruken. Undersøkelsen viste at Riksadvokaten og Justisdepartementets ledelse hadde kjennskap til Treholt-saken, men ikke hvorvidt disse hadde kjennskap til den samlede metodebruken. Det ble likevel brakt på det rene at Justisdepartementet bevilget midler til POTs kjøp av dekkleiligheten, så vel som «teknisk utstyr» brukt i overvåkingen.

Overordnet myndighets eventuelle kunnskap om og godkjenning av metodebruken kunne uansett ikke gi hjemmel for overvåkingstiltak som etter legalitetsprinsippet krever hjemmel i lov, eller som uttrykkelig er forbudt ved lov. Som ledd i vurderingen av hjemmelsgrunnlaget, herunder nødrett, innhentet utvalget en betenkning fra professor dr. juris Erling Johannes Husabø. Betenkningen fulgte som vedlegg til den særskilte meldingen. Utvalget sluttet seg til Husabøs konklusjon om at POTs samlede metodebruk ikke kunne hjemles i nødrett. Videre kom utvalget til at POT verken hadde hjemmel i lov eller nødrett for romavlyttingen, deler av videoovervåkingen og de gjentatte hemmelige ransakingene.

Kontroll- og konstitusjonskomiteen la enstemmig til grunn utvalgets konklusjon om at POT handlet ulovlig og at handlingen fremstod som en stor inngripen i privatlivets fred. Den særskilte meldingen ble behandlet i Stortinget 13. desember 2011. Det ble fattet vedtak i samsvar med komiteens innstilling.

III. 15 ÅR MED PARLAMENTARISK KONTROLL AV DE HEMMELIGE TJENESTENE

1. Utgangspunktet for den parlamentariske kontrollen

Utvalget har i 2011 lagt bak seg 15 år med kontroll av EOS-tjenestene – de hemmelige tjenestene. EOS-utvalget er et parlamentarisk forankret kontrollorgan som ble opprettet ved lov av Stortinget i 1995 og startet opp sin virksomhet året etter. Bakgrunnen for opprettelsen var omfattende offentlig oppmerksomhet og politisk debatt omkring virksomheten i de hemmelige tjenestene. Debatten førte til nedsettelsen av Lund-kommisjonen, samt etableringen av EOS-utvalget. Dette markerte et skille mellom gammel og ny tid hva angår tjenestenes virksomhet og kontrollen med dem.

Formålet med utvalgets kontroll er å påse at det ikke øves urett mot enkeltpersoner. Som en konsekvens av at vi i et demokratisk samfunn også har et legitimt behov for hemmelige tjenester, møter utvalget flere dilemmaer. Det er en stadig utfordring å skulle balansere hensynet til enkeltpersoners rett til privatliv mot statens behov for beskyttelse. Inngrepene fra de hemmelige tjenestene står i en særstilling. Personer som utsettes for overvåking får normalt aldri vite om dette. Utvalgets oppgave er å føre kontroll på vegne av enkeltpersoner og samfunnet for øvrig, men uten at detaljer om resultatet av kontrollen kan meddeles til verken klagere, Stortinget som oppdragsgiver eller offentligheten.

Utvalget vil i det følgende peke på noen sentrale utviklingstrekk siden 1996, som har vært av betydning for EOS-tjenestenes arbeid – og dermed for den kontrollen utvalget er satt til å utføre.

2. Utvikling i regelverket

I 1994 ble Grunnloven § 110c vedtatt. Det følger av bestemmelsen at myndighetene skal «respektere og sikre Menneskerettighetene». Med menneskerettsloven fra 1999 ble menneskerettighetenes stilling i norsk rett ytterligere styrket, og menneskerettighetene ble gitt forrang fremfor bestemmelser i annen lov. Ved en endring av kontrollloven i 2009 ble det inntatt en bestemmelse om at utvalget skal «påse ... at tjenestene respekterer menneskerettighetene». Begrunnelsen for endringen var blant annet å tydeliggjøre at menneskerettighetene har stor betydning på utvalgets kontrollområde, samt å gi et viktig signal til tjenestene og allmennheten. Bestemmelsene har tilkommet som en følge av økt søkelys på menneskerettigheter i Europa siden etterkrigstiden.

Av særlig betydning for kontrollområdet er EMK artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. Men også artikkel 10 om ytringsfrihet og artikkel 11 om forsamlings- og foreningsfrihet er relevante. Retten til respekt for privat- og familielivet gjelder likevel ikke ubetinget. Offentlige myndigheter kan gripe inn i denne retten dersom det er fastsatt i lov og nødvendig i et demokratisk samfunn for å ivareta ett eller flere legitime formål, hvorav ett hensyn er den nasjonale sikkerhet. EMD har uttalt at siden skjult tvangsmiddelbruk utgjør omfattende inngrep i retten til privatliv, og fordi hemmelig bruk av inngripende politimetoder verken kan kontrolleres av den personen som rammes eller samfunnet for øvrig, må slike inngrep være basert på lovgivning som er presis, forutsigbar og tilgjengelig. Utvalget er derfor opptatt av at EOS-tjenestene ikke tar i bruk virkemidler som utgjør et inngrep i retten til privatliv, uten at dette er hjemlet i lovverket, og at de der angitte vilkår og prosedyrer etterleves. Kontrollen har vist og viser fortsatt at inngrep overfor norske borgere uten hjemmel forekommer.

Utøvelse av EOS-tjeneste er i dag i større grad regulert enn for 15 år siden. Samtlige tjenester har fått et mer moderne og detaljorientert regelverk å forholde seg til. Sett fra et kontrollperspektiv har dette vært en viktig og nødvendig utvikling. Det er utvalgets oppfatning at et økt søkelys på rettsikkerhetsgarantier og personvern er forenlig med en effektiv og formålstjenlig utøvelse av EOS-tjeneste. En slik endring

synes også å ha vært ønskelig fra EOS-tjenestenes side. Tjenestene er blitt mer rettssikkerhets- og personvernorienterte ved utøvelsen av sin virksomhet.

Samtidig er det også vedtatt nye bestemmelser innenfor PSTs område. I 2005 fikk tjenesten adgang til å ta i bruk tvangsmidler i forebyggende øyemed. Dette innebærer at enkeltpersoner kan bli overvåket ved hjelp av kommunikasjonskontroll, for eksempel av telefon eller internett, hvis det er «grunn til å undersøke om noen forbereder en handling» som ligger innenfor PSTs ansvarsområde, jf. politiloven § 17d.

3. Internasjonal utvikling

Trusselbildet er i dag preget av internasjonal terrorisme og soloterrorisme, selv om også de mer tradisjonelle trusler fremdeles gjør seg gjeldende, for eksempel fremmed etterretningsvirksomhet og voldelige ekstreme grupperinger. At trusler kan komme fra enkeltpersoner og ikke-statlige organisasjoner, stiller andre krav til tjenestene enn tidligere og reiser en rekke personvernrelaterte problemstillinger. Bildet kompliseres ytterligere av at trusselaktørene gjerne har forgreininger i flere land og at den teknologiske utviklingen muliggjør forberedelser til terrorhandlinger på tvers av landegrenser, særlig ved bruk av internett og annen moderne kommunikasjonsteknologi.

Utviklingen i trusselbildet har medført at EOS-tjenestene har fått et økt behov for å samarbeide med hverandre og med andre lands tjenester. Utvalget har ført en rutinemessig kontroll med tjenestenes informasjonsutveksling med samarbeidende tjenester. Samarbeid mellom EOS-tjenester reiser en rekke problemstillinger, for eksempel betydningen av nasjonale jurisdiksjonsregler, bruken av den såkalte «third party rule» og manglende koordinasjon av de ulike tjenestenes regelverk.

I takt med det økende samarbeidet mellom EOS-tjenester internasjonalt har utvalget sett betydningen av kontakt mellom ulike lands kontrollorganer. I samarbeid med Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) arrangerte utvalget i 2008 et seminar som tok for seg kontrollorganenes utfordringer i møte med etterretnings- og sikkerhetstjenestenes samarbeid over landegrensene. Flere av problemstillingene er fulgt opp i boken «International Intelligence Cooperation and

Accountability» som ble utgitt i januar 2011. For tiden samarbeider utvalget og DCAF om en håndbok der disse emnene skal tas opp. Håndboken utkommer i 2013.

Utvalget har etablert god kontakt med utenlandske kontrollorganer som er tuftet på modeller som er parallelle med den norske. Dette har vært nyttig for å forstå konsekvensene av stadig mer utvaskede landegrenser, og kontakten har gitt bidrag til utvalgets arbeid med å videreutvikle kontrollmetodene. Utvalget vil i årene fremover satse på et fortsatt godt og styrket kontakt med kontrollorganer i andre land.

4. Teknologisk utvikling

Samfunnet er preget av at tilfanget av nye kommunikasjonskanaler har økt betydelig, og tidligere adskilte kommunikasjonsformer smelter sammen. Dette har nødvendiggjort endringer i tjenestenes arbeidsmåter, som i sin tur må følges opp av utvalget. Tjenestene er pålagt begrensninger i sin informasjonsinnhenting, og utvalget skal kontrollere at disse overholdes. De teknologiske fremskritt har muliggjort en mer effektiv kontroll av EOS-tjenestene, men det skaper samtidig utfordringer for utvalget å stadig måtte tilpasse kontrollen til utviklingen. Et aspekt i denne sammenheng er at den teknologiske utviklingen som regel går raskere enn regelverksutviklingen.

Mengden av data som innhentes og kommuniseres er langt større enn før. Håndtering av overskuddsinformasjon og sletting av opplysninger som ikke er relevante er blitt sentrale problemstillinger. Det har samtidig blitt mulig å lagre store mengder informasjon på små enheter, og på ulike steder samtidig. At tjenestene er blitt mer teknisk spesialiserte stiller også store krav til utvalget. Utvalget tilstreber en så målrettet kontroll som mulig, men kontrollen må i hovedsak være stikkprøvebasert. Det er ikke mulig for utvalget å føre en fullstendig kontroll med tjenestenes tekniske systemer og prosessering av data.

For å føre kontroll med tjenestenes tekniske systemer har utvalget knyttet til seg en teknisk sakkyndig på timebasis. Siden 1999 har han bistått utvalget i kontrollen av tjenestenes tekniske informasjonsinnhenting, særlig gjennom deltakelse på utvalgets interne møter og inspeksjoner. I 2011 besluttet utvalget å nyttiggjøre seg av teknisk sakkyndig mer enn tidligere, for å kunne føre en grundigere kontroll med tjenestenes tekniske informasjonsinnhenting og deres kapasiteter på dette området. I tillegg vil

teknisk sakkyndig bidra til å heve utvalgets kompetanse om tjenestenes tekniske utstyr og muligheter, blant annet ved gjennomføring av interne tekniske seminarer. Utvalget vil fortsatt arbeide for å styrke den tekniske kompetansen i utvalg og sekretariat.

5. Utviklingen av utvalgets kontroll

Utvalget har siden oppstarten i 1996 gjennomført nærmere fire hundre inspeksjoner, tatt opp omkring to hundre saker av eget tiltak og behandlet nesten fire hundre klagesaker. Utvalget har hatt i overkant av tre hundre interne møter i perioden. Som vedlegg 4 til meldingen følger statistikk over utvalgets aktivitet i perioden 1996 til 2011.

Utvalget og tjenestene har fått bedre kjennskap til hverandres oppgaver og roller, og kommunikasjonen mellom tjenestene og utvalget er bedre enn i starten. Dette har gitt et godt grunnlag for kontrollvirksomheten, og gir utvalget enklere tilgang til tjenestenes informasjon. Samtidig vil det alltid være visse spenninger mellom en hemmelig tjeneste og et kontrollutvalg. Dette viser seg blant annet ved at det forekommer at EOS-tjenestene ikke fremlegger relevant informasjon for utvalget. Utvalget legger nå ned betydelige ressurser i å søke etter opplysninger i tjenestene som er relevante for kontrollen. Men utvalget er også avhengig av at tjenestene på eget initiativ legger frem opplysninger de mener kan være av interesse for utvalgets kontroll.

Regelverket som regulerer kontrollen, kontrollloven og kontrollinstruksen, er i liten grad endret siden oppstarten. Derimot er EOS-utvalget blitt styrket gjennom utvidelsen av sekretariatet. Fra å bestå av en jurist og en kontomedarbeider i halv stilling hver i 1997, består sekretariatet nå av fire juridiske rådgivere og en administrativ rådgiver, i tillegg til sekretariatsleder, som også er jurist. Dette har særlig muliggjort bedre forberedelse av utvalgets inspeksjoner, som igjen har ført til en mer målrettet kontrollvirksomhet. Kontrollen har dermed blitt tettere og saksbehandlingen i utvalget er grundigere. Et eksempel på dette er at sekretariatet forbereder alle sentrale inspeksjoner ved gjennomgang av tjenestenes arkiver og systemer. Et styrket sekretariat har gitt utvalget mulighet til å gå raskere og dypere inn i særskilte problemstillinger og saker.

Prosjektarbeid har tidligere blitt iverksatt på bakgrunn av konkrete funn utvalget har gjort eller saker som har blitt avslørt i media, for eksempel undersøkelsen av daværende Forsvarets sikkerhetstjenestes metodebruk i 2009 og undersøkelsen av POTs metodebruk i Treholt-saken i 2011. Utvalget har i lengre tid ønsket å iverksette prosjekter der det selv velger ut et aktuelt tema på bakgrunn av en prosjektplan. Det første prosjektet i denne kategorien ble påbegynt i 2011, og pågår fortsatt.

Utvalget er i sitt kontrollarbeid pålagt en streng og omfattende taushetsplikt, og er bundet av EOS-tjenestenes sikkerhetsgradering av informasjon. Utvalget er samtidig opptatt av at allmennhetens innsyn skal være så vidt som mulig, og har tatt opp flere saker om innsyn i tjenestene. Gjennom årene har utvalget også sett en viss endring i tjenestenes holdning til graden av hemmelighold, i retning av å gi offentligheten noe mer informasjon. Utvalget har på sin side blitt mer bevisst på viktigheten av å informere om kontrollvirksomheten. Dette har blant annet ført til at utvalget i større grad har sendt ut pressemeldinger om saker det har arbeidet med. Utvalget har ved ett tilfelle avholdt en pressekonferanse. I tillegg har utvalget besvart flere henvendelser fra media, holdt flere foredrag om kontrollvirksomheten og søkt å gjøre kontrollutvalgets oppgaver og rolle mer kjent for både pressen, politikere og enkeltpersoner.

Likevel vil utvalgets ugraderte årsmeldinger og særskilte meldinger til Stortinget fremdeles være utvalgets viktigste kommunikasjonsform. Utvalget vil i fremtiden fortsette arbeidet med å gi offentligheten mest mulig informasjon om EOS-feltet og kontrollarbeidet.

IV. POLITETS SIKKERHETSTJENESTE (PST)

1. Generelt om kontrollen med tjenesten

I 2011 har utvalget gjennomført seks inspeksjoner i Den sentrale enhet (DSE). Utvalget har videre gjennomført inspeksjoner av PST-enhetene i Asker og Bærum, Sør-Trøndelag, Nordmøre og Romsdal og Øst-Finnmark.

Utvalget har på bakgrunn av inspeksjonene opprettet flere saker av eget tiltak. Sakene retter seg hovedsakelig mot PSTs behandling av opplysninger om enkeltpersoner i registrene.

Utvalget har i større grad enn tidligere år gjort dyptgående søk i tjenestens elektroniske systemer, noe som blant annet har sin bakgrunn i at utvalgets sekretariat bruker mer tid på å søke i systemene under inspeksjonsforberedelsene. Dette har dannet grunnlag for en mer spisset kontroll av PSTs arkiver og registre. Utvalget har for tiden flere pågående saker som gjelder tjenestens registreringspraksis, herunder et prosjekt om forholdet til forbudet i PST-instruksen § 15 mot registreringer kun på bakgrunn av politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning mv.

Utvalget har mottatt elleve klager rettet mot PST i 2011, mot ni klager i 2010. Én av klagen var også rettet mot de øvrige EOS-tjenestene. Samtlige klager som ikke er avvist på formelt grunnlag, er undersøkt i PST.

I årsmeldingen for 2010 meldte utvalget at det var tatt initiativ til enkelte prinsipielle avklaringer vedørende utvalgets innsynsrett i PST. Bakgrunnen var at tjenesten i enkelte sakstyper i en periode hadde suspendert utvalgets innsyn. Tjenesten meldte tilbake til utvalget at den ville endre sin praksis i samsvar med utvalgets syn. Utvalget er ikke kjent med at tjenesten har holdt saker unna utvalgets kontroll i 2011. Til tider opplever imidlertid utvalget fortsatt at det gis mangelfulle orienteringer i enkeltsaker. I en sak har utvalget kritisert tjenesten for manglende orientering om skjult metodebruk, noe som heller ikke fremgikk av sakens dokumenter. Saken er nærmere omtalt i avsnitt 1.4.

2. PSTs bruk av skjulte tvangsmidler og annen inngripende metodebruk

2.1 Generelt om tvangsmiddelbruken og kontrollen av den

PST kan på lik linje med det ordinære politiet inngi begjæring til retten om bruk av skjulte tvangsmidler ved ordinær etterforskning. Eksempler på slike tvangsmidler er blant annet kommunikasjonskontroll, romavlytting, teknisk sporing og hemmelig ransaking. Politiet, herunder PST, har videre hjemmel til å begjære bruk av skjulte tvangsmidler for å *avverge* straffbare forhold. Som eneste politimyndighet kan PST benytte skjulte tvangsmidler for å *forebygge* visse typer straffbare handlinger. I tillegg kan PST, og det ordinære politiet, benytte seg av ulovfestede metoder, såkalte

operative tiltak, for å innhente informasjon. Dette er tiltak som ikke anses å være så inngripende at hjemmel i lov er nødvendig.

Utvalgets inspeksjoner av PST omfatter en regelmessig kontroll med bruken av skjulte tvangsmidler i enkeltsaker. For utvalget er det særlig viktig å kontrollere om PSTs begjæringer til retten er i samsvar med tjenestens samlede informasjonsgrunnlag og om tjenesten benytter tvangsmidlene i samsvar med rettens tillatelse. Også omfanget av PSTs bruk av skjulte tvangsmidler er av interesse for utvalget.

Kontrollen av PSTs tvangsmiddelbruk i enkeltsaker har i 2011 ikke gitt grunnlag for å rette kritikk mot PST. Utvalget har sett tendenser til en økning i bruken av tvangsmidler sammenliknet med tidligere år. Dette gjelder særlig i forebyggende saker. I deler av 2011 har PST benyttet metoder i forebyggende saker i større omfang enn noen gang siden tjenesten fikk hjemmel til dette i 2005. Utvalget viser i den forbindelse til lovgivers forutsetning om at skjulte tvangsmidler i forebyggende øyemed skal være et avgrenset supplement og en sikkerhetsventil som kun skal brukes ved forebygging av de mest alvorlige straffbare handlingene.

Utvalget ser at tjenesten synes å være bevisst på de skrankene straffeprosessloven og politiloven setter for bruk av tvangsmidler, men vil i sin etterfølgende kontroll følge nærmere med på hvilke løsninger tjenesten velger.

PSTs bruk av operative tiltak er ikke regulert i lover eller forskrifter. For den enkeltes rettssikkerhet er det viktig at tiltakene ikke blir brukt vilkårlig og at den konkrete metodebruken ikke er så inngripende at det i henhold til legalitetsprinsippet er nødvendig med hjemmel i lov. Utvalget har i én sak i 2011 påpekt overfor PST at det operative tiltaket var av en slik karakter at det var nødvendig med hjemmel i lov, og at tjenesten på den bakgrunn ikke skulle ha iverksatt tiltaket. Se nærmere om saken i neste avsnitt.

Utvalget forutsetter at PST opplyser utvalget om bruk av alle former for inngripende metoder, også de tjenesten måtte betegne som operative tiltak. Dette vil være et sentralt kontrollpunkt i 2012.

2.2 Skjult fjernsynsovervåking av kjellerbod

I oktober 2010 ble det fremsatt påstander i media om at PST hadde gjennomført skjult fjernsynsovervåking i en kjellerbod disponert av A, som på daværende tidspunkt var mistenkt for å ha inngått terrorforbund sammen med to andre personer. Utvalget ba på denne bakgrunn PST i brev i november 2010 om en redegjørelse for overvåkingen. Til tross for at utvalget hadde mottatt løpende orienteringer om sakens utvikling fra tjenesten, var utvalget ikke gjort kjent med at kjellerboden var fjernsynsovervåket.

PST bekreftet i brev til utvalget i november 2010 at det var gjennomført skjult fjernsynsovervåking i kjellerboden i perioden mars/april til juli 2010, da de tre mistenkte ble pågrepet. Først i september 2010 ble en politirapport om fjernsynsovervåkingen utarbeidet og innlemmet i saksdokumentene, det vil si etter at tiltaket var avsluttet.

På bakgrunn av utvalgets anmodning om ytterlige redegjørelser, utdypet PST i brev i januar 2011 enkelte forhold i saken, særlig angående hjemmelsgrunnlaget for metodebruken og gjennomføringen av den.

Tjenesten uttrykte i sine svar at gjennomføringen av den skjulte fjernsynsovervåkingen i kjellerboden var et «operativt tiltak», som et motstykke til et tvangsmiddel som krever hjemmel i lov. Tjenesten var av den oppfatning at overvåkingen bestod av fjernsynsovervåking av en gjenstand på et privat sted, og at man var utenfor anvendelsesområdet til straffeprosessloven § 202a om skjult fjernsynsovervåking av personer på offentlig sted. Tjenesten viste i den forbindelse til et skriv fra riksadvokaten 23. desember 2004 til Oslo politidistrikt, som blant annet gjaldt lovligheten av gjenstandsovervåking. Tjenesten konkluderte med at overvåkingen ikke var så inngripende at den krevde lovhjemmel.

PST uttrykte videre at det ikke ble vurdert om iverksettingen av fjernsynsovervåkingen av boden ga grunnlag for noen særskilt redegjørelse til utvalget, og det var «således ingen bevisst tilbakeholdelse av informasjon vedrørende dette tiltaket overfor utvalget».

I avsluttende brev til tjenesten i september 2011 skrev utvalget følgende om metodebrukens hjemmelsgrunnlag:

«Utvalget har merket seg at formålet med den skjulte fjernsynsovervåkingen var å ha kontroll på gjenstander som ble oppbevart i den aktuelle kjellerboden. Selv om formålet med overvåkingen må være et tungtveiende moment i vurderingen av metodens lovlighet, kan det etter utvalgets oppfatning ikke være slik at formålet alene er av avgjørende betydning i den forbindelse. Slik utvalget ser det må også resultatet av overvåkingen være relevant i lovlighetsvurderingen. Utvalget viser i denne sammenheng til forarbeidene til straffeloven § 390b, som senere er flyttet til personopplysningsloven § 40. På side 57 i Ot.prp. nr. 56 (1989–1990) beskrives personovervåkingsbegrepet slik:

'Personovervåking innebærer for det første at iakttakelsen ved hjelp av fjernsynsovervåkingsutstyr må være rettet mot personer. Overvåking av f.eks industrielle prosesser eller av dyr faller utenfor. Dette gjelder selv om personer tilfeldig kan komme inn i kameraets blikkfang. Videre må overvåkingen gjøre det mulig å identifisere eller gjenkjenne den eller de personer som iakttas.'

Når det gjelder kameraets plassering og rekkevidde skriver tjenesten i brev til utvalget 3. januar 2011 følgende:

'På grunn av hensyn til sikkerhet for at ikke kameraet skulle oppdages samt at bildene skulle umiddelbart overføres til PST, var ikke bildekvalitet og plasseringen av kameraet optimal i forhold til å ha direkte innsyn i boden og kontroll med gjenstandene. Kameraet fanget tydelig at personer gikk ut eller inn av boden, men det kunne være vanskelig å se om og eventuelt hva personen tok med seg ut fra boden. For best å kunne se hva en person tok med seg ut av boden, var det avgjørende om boddøren var helt åpen og hvordan gjenstanden ble båret i forhold til kameraets plassering.'

PST skriver videre at '[k]ameraet fanget opp aktivitet i form av inn- og utpassering av boden, samt aktivitet i gangen utenfor boden'.

For å belyse hva som ble fanget opp av kameraet, oversendte tjenesten også enkelte stillbilder i farge fra kameraet. Bildene viser blant annet [A] som ved to anledninger er inne og henter gjenstander fra boden.

...

Kameraets plassering og rekkevidde innebar at tjenesten kunne iakttatte personer som gikk inn og ut av boden, samt personer som oppholdt seg eller passerte utenfor bodens dør. På bakgrunn av ovennevnte, og da særlig under henvisning til de oversendte stillbildene, legges det også til grunn at det var mulig å identifisere disse personene. Som følge av at døren til boden fysisk måtte åpnes for at gjenstandene skulle komme til syne, kan det heller ikke sies å være tilfeldig at personer som skulle inn i boden kom i kameraets blikkfang. Uten at personer var til stede kunne heller ikke fjernsynsovervåkingen av gjenstanden oppnås.

Etter utvalgets oppfatning innebar fjernsynsovervåkingen mot boden [A] disponerte, herunder registreringen, lagringen og loggføringen av aktiviteten i boden, samt varigheten av overvåkingen og dens vedvarende karakter, en personovervåking av [A] og eventuelle tredjepersoner. Utvalget kan forstå at PST hadde et stort informasjonsbehov i saken, men verken dette, ressursmessige hensyn,

effektiviseringshensyn eller faren for avdekking av etterforskningen, kan etter utvalgets syn berettige metodebruken.

Etter utvalgets syn er det ikke tvil om at kjellerboden er et privat sted og at personovervåkingen derfor var av en slik karakter at det var nødvendig med hjemmel i lov. Utvalget mener på denne bakgrunn at PST ikke skulle ha iverksatt tiltaket.»

Når det gjelder den manglende orienteringen om metodebruken til utvalget, uttrykte utvalget følgende i det avsluttende brevet til tjenesten:

«Utvalget har mottatt løpende orienteringer om [sakens] utvikling siden slutten av 2009. PST har imidlertid ikke av eget tiltak informert utvalget om den skjulte fjernsynsovervåkingen av kjellerboden. Politirapport om fjernsynsovervåkingen ble først utarbeidet og innlemmet i saksdokumentene 2. september 2010, det vil si etter at tiltaket var avsluttet.

Så lenge det mangler tilstrekkelig informasjon om metodebruken i sakens dokumenter og/eller utvalget ikke blir orientert muntlig, vil ikke utvalget kunne utføre sin lovpålagte kontroll av tjenestens overvåkingstiltak, jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 1 bokstav c og kontrollloven § 2. Etter utvalgets oppfatning var den skjulte fjernsynsovervåkingen av en slik karakter at det burde ha vært gitt orientering til utvalget, og tjenesten har dermed ikke gitt et fullstendig bilde av overvåkingstiltakene i saken. Det forutsettes at PST i fremtiden opplyser utvalget om bruk av alle former for inngripende metoder, også de tjenesten måtte betegne som operative tiltak.»

I 2012 vil utvalget fortsatt føre tett kontroll med PSTs bruk av inngripende metoder, herunder både straffeprosessuelle tvangsmidler og ulovfestet metodebruk.

3. Kontrollen med arkiver og registre

Også i 2011 har arkiv- og registerkontrollen utgjort en sentral del av utvalgets kontroll med PST. Det er spesielt kravene til opplysningskvalitet, formålsbestemthet, nødvendighet og relevans utvalget kontrollerer. Det er videre et viktig kontrollpunkt å se til at PST foretar individuelle vurderinger av registreringsgrunnlaget, og at opplysninger i arbeidsregisteret slettes når vilkårene for behandling av dem ikke lenger er til stede.

Ved hver inspeksjon i DSE gjennomgås stikkprøver og søk fra arbeidsregisteret Smart på bakgrunn av sekretariatets inspeksjonsforberedelser. Retningslinjene for PSTs behandling av opplysninger fastsetter i § 3-7 tredje ledd at

«[a]rbeidsregistreringer som ikke er tilført nye opplysninger etter 5 år skal gjennomgås» og at «[o]pplysningene skal slettes dersom de ikke lenger er nødvendig for formålet». Utvalget har gjennom stikkprøvekontrollene funnet tilfeller der tjenesten ikke har slettet opplysninger, til tross for at de ikke lenger er relevante for PST. I de tilfellene utvalget i 2011 har tatt opp slike registreringer med PST, har tjenesten slettet opplysningene.

Utvalgets kontroll med behandling av personopplysninger i PSTs registre har resultert i at opplysninger om 73 personer i PSTs arbeidsregister har blitt slettet i 2011.

I årsmeldingene for 2009 og 2010 orienterte utvalget om en sak der utvalget hadde bedt PST om en skriftlig redegjørelse for tjenestens praktisering vedrørende forbudet i PST-instruksen § 15, som lyder slik:

«Opplysninger om en person kan ikke behandles kun på bakgrunn av hva som er kjent om personens etnisitet eller nasjonale bakgrunn, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning, fagforeningstilhørighet eller opplysninger om helsemessige eller seksuelle forhold.»

Utvalget tok i samme sak også opp med PST flere konkrete enkeltregistreringer i Smart. En stor del av disse valgte PST å slette fra registeret. På bakgrunn av denne saken, opprettet utvalget i september 2011 et prosjekt der det ser nærmere på registreringer knyttet til to utvalgte miljøer som PST i forebyggende øyemed følger med på. Registreringene skal blant annet vurderes opp mot forbudet i PST-instruksen § 15. Prosjektet vil bli presentert i en særskilt melding til Stortinget i 2012.

Under behandlingen av årsmeldingen for 2010 slo kontroll- og konstitusjonskomiteen fast at ett års saksbehandlingstid for PSTs bidrag med opplysninger i en klagesak var for lenge. I 2011 har PST oversendt opplysninger til utvalget i løpet av kort tid.

4. Utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester

Retningslinjer for behandling av opplysninger i PST § 4-1 gir PST hjemmel til å utlevere opplysninger om norske og utenlandske borgere til utenlandske

samarbeidende tjenester. Utvalget kontrollerer regelmessig at PST ikke utleverer personopplysninger til utlandet i strid med disse retningslinjene eller internasjonale menneskerettighetsforpliktelser som Norge er bundet av. Utvalget kontrollerer blant annet hvem opplysningene utleveres til, at utlevering oppfyller nærmere bestemte formål og at det er forholdsmessighet mellom formålet med utleveringen og konsekvensene for den enkelte. Utvalget ser også på de utleverte opplysningenes art og kvalitet. Et viktig kontrollpunkt er som kjent at opplysninger ikke utleveres til stater som unnlater å respektere menneskerettighetene. Utvalget antar at vurderingen av hvorvidt en stat «ikke er kjent for å respektere menneskerettighetene», kan innebære vanskelige vurderinger. Etter utvalgets syn må tjenesten derfor kontinuerlig vurdere de ulike mottakerstatene med hensyn til hvordan disse forholder seg til grunnleggende menneskerettigheter, for ikke å stå i fare for å medvirke til eventuelle brudd på menneskerettighetene.

Kontrollen på dette punktet i 2011 har ikke gitt grunnlag for å rette kritikk mot PST.

I tiden fremover vil utvalget søke å legge mer vekt på denne kontrollen. Saksfeltet kan reise problemstillinger om utlevering av biometriske data til utlandet, utlevering av opplysninger om personer som *ikke* er ufordelaktig kjent av PST, hvilke staters tjenester som til enhver til anses som «utenlandske samarbeidende tjenester» og hvilke opplysninger det er kurant og relevant å formidle til utlandet for å avverge eller forebygge straffbare handlinger, herunder utlevering av *sensitive* personopplysninger.

5. PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn

Utvalget har i de seneste årsmeldingene redegjort for PSTs behandling av begjæringer om avgradering og innsyn. En fylldig omtale av problemstillingene ble gitt i årsmeldingen for 2010 kapittel III avsnitt 5. Hovedspørsmålet er om enkeltpersoner skal kunne få innsyn i eventuelle registrerte opplysninger om seg selv som er eldre enn 30 år. Sikkerhetslovens hovedregel er at gradering bortfaller senest etter 30 år. Om enkeltpersoner er registrert i PSTs registre eller ikke, er også å anse som en sikkerhetsgradert opplysning. PST har i flere saker avslått å gi enkeltpersoner informasjon om at de *ikke* var registrert i tjenestens registre for 30 år siden eller mer.

Utvalget har påpekt at selv om den nye politiregisterloven gir PST hjemmel til å avslå innsynskrav fra enkeltpersoner, vil sikkerhetslovens regel om automatisk avgradering etter 30 år fremdeles gjelde. I de tilfellene de særskilte vilkårene for å opprettholde sikkerhetsgradering ut over dette ikke er til stede, er det etter utvalgets syn ingen gode grunner for å nekte innsyn i eldre opplysninger.

Utvalget henvendte seg i 2009 og 2010 til Justisdepartementet om saken og departementet bekreftet i februar 2011 at det vil utrede hvorvidt «det kan bekreftes at personer ikke er registrert i Politiets sikkerhetstjeneste (PST) arkiv eller registre når tidsrommet for mulig registrering som etterspørres ligger langt tilbake i tid». I januar 2012 orienterte departementet om at det ikke er blitt arbeidet nærmere med saken på bakgrunn av departementets arbeidssituasjon og de mange arbeidsoppgavene etter terrorangrepene 22. juli 2011. Departementet forventer at det vil ta tid før det kan arbeides med denne saken.

Utvalget har behandlet flere klagesaker der enkeltpersoner har fått avslag på sine begjæringer om innsyn i eldre opplysninger. Utvalget påpekte i fjorårets melding at det er beklagelig at disse ikke har fått noen tilfredsstillende begrunnelse for hvorfor innsyn er blitt nektet i de konkrete sakene. Den endelige behandlingen av disse klagesakene er stilt i bero i påvente av departementets vurdering. Utvalget vil følge opp saken i 2012.

6. Klagesaker for utvalget

Utvalget har i 2011 mottatt elleve klager fra enkeltpersoner rettet mot PST, mot ni klager i 2010. Én av klagene var også rettet mot E-tjenesten, NSM og FSA, mens én var rettet mot PST og FSA. Samtlige klager som ikke er avvist på formelt grunnlag, er undersøkt i PST. Seks klager er fortsatt under behandling. Ingen av de avsluttede klagesakene har gitt grunnlag for kritikk av tjenesten i 2011.

Utvalget har lenge erfart at det kan by på utfordringer å gi tilbakemelding til personer som mener seg ulovlig overvåket av PST, men som er ukjente for tjenesten. Utvalget kan ikke opplyse om klageren er registrert i tjenestens arkiver og registre eller ikke, siden dette anses som en gradert opplysning underlagt lovbestemt

taushetsplikt. Ved klager mot PST er utvalget henvist til å meddele klager om klagen har gitt grunnlag for kritikk eller ikke.

Utvalget har over tid erfart, og har forståelse for, at det for enkelte klagere kan være vanskelig å slå seg til ro med en standardmessig tilbakemelding om at klagen ikke har gitt grunnlag for kritikk. Dette har vist seg særlig aktuelt i saker der vedkommende er ukjent for PST, men klageren mener seg utsatt for inngripende handlinger som ville vært ulovlige dersom de hadde funnet sted. Det er et dilemma at utvalget ikke kan avkrefte at klageren har vært i tjenesten søkelys, siden det kunne hatt en positiv effekt for vedkommendes livssituasjon å få denne kunnskapen.

I avslutningen av enkelte klagesaker har utvalget i 2011 forsøkt å påpeke overfor klagere at de handlingene vedkommende mener seg utsatt for ville ha vært ulovlige, og at utvalget ved avdekking av slike, utvilsomt ville ha reagert på forholdet. Dette kan forhåpentligvis gjøre at enkelte lettere kan slå seg til ro med de undersøkelsene utvalget har gjort, og komme til at PST ikke utsetter dem for handlinger av den typen de beskriver. Et positivt trekk er at det synes å være færre klagere i denne kategorien som kommer tilbake til utvalget etter at utvalget har avsluttet saken.

7. Slettingsbegrepet i PSTs arbeidsregister

I årsmeldingene for 2007–2010 har utvalget orientert om enkelte problemstillinger vedrørende slettingsbegrepet i forbindelse med behandling av opplysninger i PSTs arbeidsregister. Utvalget opplyste i årsmeldingen for 2010 at tjenesten hadde presentert en teknisk løsning for Justis- og politidepartementet, som departementet hadde godkjent. Løsningen gikk ut på at personer som var blitt slettet i personbasen i arbeidsregisteret fikk rollen «slettet» i eventuelle hendelser de var omtalt i. Løsningen skal sikre at tjenesten kan bevare selve hendelsen med etterretningsinformasjon. Dette er nødvendig dersom hendelsen også gjelder andre objekter som ikke skal slettes fra arbeidsregistret.

Utvalget har i 2011 sett nærmere på hvordan den nye løsningen fungerer i praksis, og har foretatt enkelte søk i tjenestens registre på slettede personer. Undersøkelsene har vist at det ikke er mulig å søke opp navnet til en allerede slettet

person. Det ble likevel funnet enkelte svakheter ved den tekniske løsningen, som utvalget vil følge opp.

Utvalget ser positivt på at PST har implementert en ny teknisk løsning, slik at det ikke er mulig å søke på personer som er slettet.

8. Terrorangrepene mot Regjeringskvartalet og Utøya 22. juli 2011

I tiden etter terrorangrepene har utvalget fått løpende orienteringer fra EOS-tjenestene om deres rolle i etterkant av terrorangrepet. Som oppfølging av orienteringene har utvalget foretatt enkelte søk i PSTs registre og arkiver i tilknytning til terrorsaken. Verken orienteringene eller søkene har gitt grunnlag for oppfølging fra utvalget.

Det faller utenfor utvalgets kontrolloppgave å foreta en vurdering av effektiviteten av det forebyggende arbeidet i PST eller andre EOS-tjenester i forkant av eller etter angrepene. Utvalget viser i den forbindelse til de pågående arbeidene i den regjeringsoppnevnte 22. juli-kommisjonen og Stortingets 22. juli-komité.

Etter en forespørsel fra 22. juli-kommisjonen hadde deler av utvalget et møte med kommisjonen i desember 2011. Kommisjonen ønsket å få et innblikk i utvalgets kontroll av PST og E-tjenesten.

V. NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM)

1. Generelt om kontrollen med direktoratet

Utvalget har i 2011 gjennomført fire inspeksjoner i NSM, herunder én inspeksjon av avdeling NorCERT. Det er særlig kontroll med personellsikkerhetsområdet som er sentralt i inspeksjonene i NSM. Utvalget gjennomgår negative avgjørelser i saker om sikkerhetsklarering og blir orientert om ulike faglige emner på feltet. Utvalget inspiserer NSMs elektroniske saksbehandlingsverktøy for klareringssaker og foretar inspeksjon av direktoratets journaler og arkiver.

NorCERT er Norges nasjonale senter for håndtering av dataangrep mot samfunnskritisk infrastruktur og informasjon. Inspeksjonen av NorCERT viste at

avdelingen er oppmerksom på personvernrettslige problemstillinger. Inspeksjonen ga ikke grunnlag for oppfølging fra utvalgets side. Videre inspiserte utvalget personellsikkerhetsavdelingene hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus i januar 2011 og i Utenriksdepartementet i mars 2011. Disse inspeksjonene ga heller ikke grunnlag for oppfølging.

Utvalget mottok i 2011 fire klager i saker om sikkerhetsklarering. Én klage ble avvist og to klager ble avsluttet uten kritikk. I én sak uttalte utvalget en viss kritikk mot klareringsmyndigheten. Saken er nærmere omtalt i avsnitt 0. Klagesaken foranlediget at utvalget av eget tiltak tok opp enkelte generelle spørsmål om sikkerhetsgradering av personkontrollopplysninger. Dette er fortsatt til behandling.

Utvalget stilte videre spørsmål til én klareringsmyndighet om dens bruk av sikkerhetssamtaler. På bakgrunn av den tilbakemeldingen utvalget fikk, var det ikke grunnlag for noen videre oppfølging av saken.

Utvalget har merket seg at NSM overfor utvalget har påpekt at sikkerhetstilstanden i det offentlige er forverret, og at gapet mellom sikkerhetstrusler og forebyggende tiltak øker. Direktoratet mener de mange ukoordinerte og sektorovergripende regelverkene vanskeliggjør sikkerhetsarbeidet. Utvalget vil ta dette med seg i den videre kontrollen av sikkerhetstjenesten i militære staber og avdelinger samt sivile etater.

På personellsikkerhetssiden ser utvalget at kvaliteten på saksbehandlingen og vurderingene i sammenlignbare klareringssaker, varierer en del hos de ulike klareringsmyndighetene. Ut fra et likebehandlingsperspektiv, er dette uheldig. Ulikhetene kan ha en sammenheng med at det i alt er hele 45 klareringsmyndigheter, og at sakstilfanget varierer fra ingen saker i året til mange tusen. Et spørsmål er om det ut fra likebehandlingsprinsippet er hensiktsmessig med et så stort antall klareringsmyndigheter.

Klareringsmyndighetene har heller ikke tilgang til et erfaringsarkiv som viser forvaltningspraksis på området. Klareringsmyndighetene vil derfor vanskelig kunne justere egen praksis opp mot hverandre. Korrigerende av egen kurs vil da kun skje på bakgrunn av en eventuell klagesaksbehandling.

Utvalget er blitt orientert av NSM om at direktoratet på grunn av ressursmangler har gjennomført færre sikkerhetssamtaler i 2011 enn i 2010, og har merket seg at NSMs saksbehandlingstid på personellsikkerhetsområdet i enkelte saker har vært lang.

2. Spørsmål om innsyn i referat fra sikkerhetssamtale

Etter regelverket har omspurte ikke rett til innsyn i referat fra en sikkerhetssamtale før avgjørelse om sikkerhetsklarering er fattet. Utvalget har uttalt at det bør være en slik innsynsrett, av kontradiksjons- og saksopplysningshensyn, og ba derfor i 2010 NSM om å ta initiativ overfor Forsvarsdepartementet til å vurdere behov for eventuell endring av innsynsregelen i sikkerhetsloven § 25a.

Utvalget fikk i 2011 tilsendt kopi av et brev fra NSM til departementet der direktoratet redegjør for sine vurderinger og sin konklusjon, på bakgrunn av et møte mellom Forsvarsdepartementet og NSM.

NSM erkjenner at det er av rettssikkerhetsmessig betydning å unngå faktafeil i referatene, som kan avdekkes gjennom å gi innsyn, men legger til grunn at innsyn klart kan være et sikkerhetsmessig problem siden det kan «hindre at saken blir tilstrekkelig eller sannferdig opplyst». Det vises også til at innsyn kan «hindre en reell og individuell helhetsvurdering av den enkeltes skikkethet», og at innsyn før avgjørelse er fattet kan medføre et økt ressursbehov og lengre saksbehandlingstid. Videre peker NSM på at en endring kan føre til at klareringsmyndighetene vegrer seg for å avholde sikkerhetssamtaler. På denne bakgrunn er det NSMs konklusjon at det ikke bør foreligge rett til innsyn i sikkerhetssamtale før avgjørelse er fattet.

Utvalget har tatt NSMs vurderinger og konklusjon til orientering, men vil likevel bemerke at det ikke kan se at argumentene NSM fremfører, heller ikke samlet sett, kan veie tyngre enn den enkeltes behov for å kunne se hva som er nedtegnet om faktiske forhold i samtalen vedkommende selv har deltatt i.

3. Autorisasjon for BEGRENSET ved nektelse eller tilbakekall av sikkerhetsklarering

Utvalget har i 2011 fulgt opp spørsmålet om personer som er nektet sikkerhetsklarering eller har fått klareringen tilbakekalt, skal kunne påklage negative avgjørelser om dispensasjon for autorisasjon for BEGRENSET, jf. personellsikkerhetsforskriften § 5-2 annet ledd. I meldingen for 2010 opplyste utvalget at NSM hadde iverksatt prosessen med å utarbeide forslag til forskriftsendring hva gjelder underretning om, klagerett på og innsynsrett i slike dispensasjonsavgjørelser.

Under inspeksjonen i NSM i juni 2011 opplyste direktoratet at dets forslag er at det gis rettigheter som nevnt ovenfor i personellsikkerhetsforskriften. NSM har oversendt sitt forslag om regelverksendringer til Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet har opplyst utvalget om at det er nedsatt en arbeidsgruppe som skal evaluere behovet for en revisjon av sikkerhetsloven. Arbeidsgruppen planlegger å ferdigstille sin rapport i november 2012.

Utvalget ser positivt på at NSM har utarbeidet forslag til forskriftendring, og avventer nå departementets behandling av saken.

4. Innsyns- og klagerett mv. ved henleggelse av klareringssaker

Utvalget har i tidligere årsmeldinger reist spørsmål om innsyns- og klagerett ved henleggelse av klareringssaker. I 2010 orienterte NSM utvalget om at det var iverksatt et arbeid med å fremme eventuelle forslag til endringer i regelverket. NSM har varslet utvalget om at arbeidet vil bli ferdigstilt i løpet av 2012.

5. Klareringsmyndigheters anledning til å fatte nytt vedtak i klageomgangen

Etter en inspeksjon av daværende FOST i april 2009 stilte utvalget spørsmål til to enkeltsaker der tjenesten hadde fattet nye negative vedtak i klageomgangen, uten å oversende sakene til NSM som klageinstans.

Sakene var behandlet etter FOSTs interne rutiner for klagesaksbehandling. Siden rutinene var utarbeidet med utgangspunkt i NSMs «Veiledning til

sikkerhetsloven kapittel 6 og forskrift om personellsikkerhet» punkt 3.4.5, fant utvalget grunn til å ta opp med NSM det prinsipielle spørsmålet om klareringsmyndigheters anledning til selv å fatte nytt førsteinstansvedtak i klageomgangen.

Av veiledningens punkt 3.4.5 fulgte det at klareringsmyndigheter kunne fatte en ny negativ klareringsavgjørelse dersom det kom nye fakta inn i saken i klageomgangen. Regelen medførte at slike klagesaker ikke ble sendt videre til klageinstansen for klagesaksbehandling før klageren eventuelt hadde klaget på den nye avgjørelsen fra klareringsmyndigheten.

I et brev til NSM stilte utvalget blant annet spørsmål ved om regelen i punkt 3.4.5 i direktoratets veiledning var i samsvar med personellsikkerhetsforskriften § 4-5 tredje ledd, forvaltningsloven § 33 annet og fjerde ledd og alminnelig forvaltningsrett.

Av § 4-5 tredje ledd følger det at dersom klager ikke gis fullt medhold av klareringsmyndigheten i dens fornyede behandling av saken i klageomgangen, skal klagen med sakens dokumenter og begrunnelse sendes til klageinstansen. Klareringssaker får direkte og inngripende konsekvenser for enkeltpersoner siden klarering ofte er et vilkår for ansettelse. Av hensyn til klageren er det derfor viktig at saksbehandlingen ikke trekker lenger ut i tid enn det som er nødvendig for å få behandlet saken på en tilfredsstillende måte.

NSM bekreftet i sitt svar til utvalget at direktoratet hadde ansett en ny negativ avgjørelse fra klareringsmyndigheten i klageomgangen for å være en ny førsteinstansavgjørelse, som utløste en selvstendig klagerett. Etter at utvalget stilte spørsmål ved praksisen, hadde NSM kommet til at veiledningen var feil på dette punktet. NSM opplyste at direktoratet ville endre veiledningen, og skrev blant annet:

«Etter en vurdering av gjeldende praksis sett opp mot alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper knyttet til klagesaksbehandling, ser NSM at det synes å være mer i tråd med de juridiske prinsipper dersom opplysninger som kommer frem etter at en person har inngitt klage blir ansett som en del av klagesaksbehandlingen. Dette vil bety at dersom førsteinstansen blir kjent med opplysninger som kan være av betydning for en klarering klageren innehar mens klagen er til behandling, skal både klagen og de innkomne opplysninger oversendes klageinstansen etter at saken har vært vurdert [,] i samsvar med forskrift om personellsikkerhet § 4-5 siste ledd. Klageinstansen vil

deretter avgjøre den videre behandlingen av saken i samsvar med prinsippene i forvaltningsloven §§ 33 siste ledd og 34 siste ledd. Dette betyr i praksis at klageinstansen kan pålegge førsteinstansen å foreta nærmere undersøkelser, selv treffe nytt vedtak eller oppheve førsteinstansens avgjørelse og returnere saken for helt eller delvis ny behandling hvor også de nye opplysninger inngår.»

I avsluttende brev til NSM uttalte utvalget at det var enig i direktoratets nye vurdering. Utvalget imøteså den varslede endringen i veiledningen og anmodet NSM om å gjøre FSA og øvrige klareringsmyndigheter kjent med endringen når den foreligger.

NSMs veiledning om personellsikkerhet ble endret med virkning fra 5. januar 2012 (versjon 10). Av punkt 3.4.5 tredje ledd følger det nå at dersom klager ikke gis fullt medhold, skal klage med sakens dokumenter og begrunnelse sendes til klageinstansen. At nye opplysninger skal inngå i førsteinstansens klagebehandling, er nå presisert i veiledningen, der det blant annet heter:

«Alle opplysninger som kommer frem etter at en person har inngitt klage blir ansett som en del av klagesaksbehandlingen.»

Utvalget er tilfreds med de endringene som er gjort i veiledningen. Utvalget vil i 2012 kontrollere at FSAs rutiner for klagesaksbehandling blir endret i samsvar med veiledningen og se til at klareringsmyndighetenes saksbehandling er i samsvar med den.

6. Forsvarsbyggs behandling av en klareringssak

Utvalget har i 2011 behandlet en klage på en klareringssak som ble avgjort av Forsvarsbygg i første instans. Klageren var blitt nektet sikkerhetsklarering og NSM opprettholdt nektelsen i klageomgangen. Nektelsen var til dels basert på opplysninger om svært personlige forhold hos klageren. Vedkommende karakteriserte Forsvarsbyggs omtale av disse forholdene som irrelevante. Utvalget fant ikke grunn til å stille spørsmål ved sakens realitet, men tok opp enkelte spørsmål med Forsvarsbygg om sider ved deres begrunnelse til klageren.

Etter regelverket kan en rekke personsensitive forhold være relevante for klareringsmyndigheten å vurdere. Saker som omhandler slike forhold stiller store krav til klareringsmyndigheten og det er viktig at alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper om å bygge på hensyn som er saklige og relevante, iakttas. I et avsluttende brev til Forsvarsbygg viste utvalget til at klareringsmyndigheten i underretningen til klager hadde vektlagt irrelevante sider ved hans personlige forhold som for klager kan ha utgjort en tilleggsbelastning utover nektelsen av sikkerhetsklarering. Utvalget uttalte at deler av Forsvarsbyggs underretning til klager om avgjørelsen var støtende.

VI. FORSVARETS SIKKERHETSAVDELING (FSA)

1. Generelt om kontrollen med avdelingen

Utvalget har i 2011 gjennomført tre inspeksjoner av FSA. Under inspeksjonene har avdelingen blant annet orientert utvalget om sin virksomhet innenfor forebyggende sikkerhetsarbeid, personellsikkerhet, informasjonssikkerhet og om operative forhold. Orienteringene gir utvalget innsikt i hvilke emner avdelingen arbeider med, og gir grunnlag for å kunne stille spørsmål om avdelingens virksomhet.

Særlig personellsikkerhetsområdet er viktig for utvalgets kontroll. FSA er fortsatt landets desidert største klareringsmyndighet. Avdelingen fattet over 20 000 av totalt nærmere 28 000 klareringsavgjørelser i 2011. Under inspeksjonene gjennomgår utvalget samtlige ikke påklagede negative klareringsavgjørelser fattet av avdelingen siden foregående inspeksjon. I løpet av året er det flere hundre avgjørelser i denne kategorien. Utvalget inspiserer også arkivene til Kontor for personellsikkerhet, journaler og elektroniske systemer.

I årsmeldingen for 2010 redegjorde utvalget for FSAs bruk av sikkerhetsloven § 21 bokstav j om manglende mulighet for gjennomføring av en tilfredsstillende personkontroll. FSA benyttet bestemmelsen som grunnlag for klareringsnektelse der omspurte ikke besvarte avdelingens anmodning om å inngi skriftlig tilleggsinformasjon. Avdelingen anså det ikke nødvendig å avholde sikkerhetssamtaler i disse tilfellene. Blant annet under henvisning til at alle klareringssaker skal underlegges en individuell helhetsvurdering og hensynet til saksopplysning, ble FSA anmodet om å endre sin praksis.

I 2011 har utvalget gjennomgått flere klareringssaker der FSA har anmodet omspurte om å gi avdelingen fullmakt til å innhente ytterligere opplysninger. I saker der fullmakten ikke ble returnert, fattet FSA negative avgjørelser under henvisning til sikkerhetsloven § 21 første ledd bokstav d (unnlatt fremstilling om faktiske forhold), uten forutgående sikkerhetssamtale. Utvalget har bedt NSM som fagmyndighet for personellsikkerhet å vurdere i hvilken grad praksisen er i samsvar med kravet om individuell vurdering av klareringssaker, og hvorvidt FSAs grunnlag for ikke å gjennomføre sikkerhetssamtaler er forenlig med regelverket i disse tilfellene.

Utvalget har for øvrig i 2011 ikke funnet grunn til å følge opp FSAs saksbehandling i klareringssaker.

Også arbeidet i Kontor for aktivitet (tidligere Operativ avdeling) er relevant for utvalgets kontrollvirksomhet. Utvalget har i 2011 blant annet vært opptatt av behandlingen av opplysninger fremskaffet gjennom militære kontraetterretningsoperasjoner (Mil KE), se avsnitt 0. Utvalget har gjennomgått enkeltsaker og foretatt flere søk i saksbehandlingssystemet for behandling av innrapporterte sikkerhetstruende hendelser.

I 2011 har utvalget mottatt tre klager fra enkeltpersoner rettet mot FSA, hvorav én også var rettet mot PST, NSM og E-tjenesten. Til sammenligning mottok utvalget én klage rettet mot FSA i 2010. Alle klagesakene er avsluttet uten kritikk. Én av klagene førte til at utvalget på generelt grunnlag tok opp spørsmål med avdelingen om avdelingens praktisering av kravet om individuell vurdering i klareringssaker der omspurte har tilknytning til MC-miljøer, se avsnitt 0.

Utvalget har i 2011 hatt en dialog med FSA angående utforming av svar ved klager rettet mot avdelingen, se avsnitt 0.

Utvalgets henvendelser til FSA i 2011 er besvart som forutsatt, selv om den fastsatte svarfristen i noen tilfeller oversittes.

2. Utforming av svar til klagere

På bakgrunn av utvalgets undersøkelser i en klage rettet mot FSA, ble avdelingen bedt om å redegjøre for om den omstendighet at en person *ikke* er registrert i avdelingens registre er sikkerhetsgradert informasjon. Utvalget ønsket å få en

prinsipiell avklaring av hvilken tilbakemelding utvalget kan gi til klagere som har klaget på FSA over angivelig ulovlig overvåking, men der utvalget ikke finner grunnlag for å rette kritikk mot avdelingen.

Det fremgår av kontrollloven § 8 nr. 1 første punktum at utvalgets uttalelser til klagere skal være ugraderte. Om en person er gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, skal ifølge samme bestemmelse anses gradert hvis ikke annet er bestemt. Videre heter det i kontrollinstruksen § 8 annet ledd at uttalelsene til klagere bør være så fullstendige som mulig, uten å inneholde graderte opplysninger. Spørsmålet om en bestemt opplysning er gradert, må vurderes opp mot bestemmelsene i sikkerhetsloven.

I sitt svar på utvalgets spørsmål mente FSA at det måtte sondres mellom avdelingens ulike registre. FSAs oppfatning var at informasjon om at en person ikke er funnet registrert med sak i klareringsregisteret TUSS eller i Forsvarets personell- og tjenesteregister P3, ikke er skjermingsverdig informasjon. Avdelingen konkluderte med at den ikke så noen betenkeligheter med at utvalget i fremtidige klagesaker gir fullstendige opplysning om disse forholdene. Utvalget hadde ingen merknader til dette.

Informasjon om at en person ikke er funnet registrert med sak i registre ved FSAs Kontor for aktivitet kunne ifølge avdelingen være skjermingsverdig informasjon i noen tilfeller. FSA viste til at personer som driver uønsket eller ulovlig aktivitet rettet mot Forsvaret ønsker å få avklart om de finnes i nevnte registre eller ikke. Om dette uttalte utvalget ved avslutningen av saken:

«Slik utvalget forstår FSA, legger avdelingen opp til at det kan informeres om at det ikke finnes opplysninger i OS/KE-registre, men at slik informasjon ikke skal gis til dem som vurderes å bedrive 'uønsket og ulovlig aktivitet mot Forsvaret'. Denne individuelle vurderingen kan etter utvalgets syn vanskelig gjennomføres, ettersom det vil være vrient å vurdere en persons hensikter når det ikke finnes registrert opplysninger om vedkommende.

Etter en nærmere vurdering har utvalget kommet til at karakteren av det arbeidet som OS/KE seksjonen utfører har likhetstrekk med PSTs og Etterretningstjenestens arbeid, slik at seksjonens virksomhet må kunne anses som 'overvåkingsvirksomhet' etter kontrollloven § 8 første ledd annet punktum. Dermed vil det være en gradert opplysning at det ikke er behandlet opplysninger om en person i seksjonen.»

Informasjon som måtte finnes lagret i de ulike registrene hos FSA, mente avdelingen normalt vil være skjermingsverdig informasjon som må graderes etter sikkerhetsloven. Utvalget tok dette til etterretning, men bemerket at det kan være aktuelt at utvalget anmoder FSA om å avgradere enkelte opplysninger slik at klagere kan få innsyn i korrespondanse mellom FSA og utvalget.

I samme sak ga utvalget uttrykk for at FSA i klagesaker som ender med kritikk bør få anledning til å vurdere om klageren skal gis en mer utfyllende begrunnelse, siden en standardmessig begrunnelse kan føre til misforståelser. Dette gjelder særlig der klagen gjelder et mer alvorlig forhold enn det utvalget finner grunn til å kritisere. Utvalget uttalte at en slik praksis vil gi en fornuftig balanse mellom hensynet til rikets sikkerhet og enkeltpersoners rettssikkerhet i klagesaker der utvalget finner grunn til å kritisere FSA.

Utvalget viser for øvrig til årsmeldingene for 2009 og 2010, der sistnevnte problemstilling er omtalt i relasjon til klager rettet mot PST.

3. FSAs behandling av opplysninger om MC-tilknytning – betydningen for sikkerhetsklarering

Utvalget mottok i april 2011 en klage som rettet seg mot FSAs praktisering av interne retningslinjer for personellsikkerhet. Klagen pekte på mulige negative konsekvenser retningslinjene kunne få for sikkerhetsklarert personell i Forsvaret med tilknytning til norske MC-miljøer. Utvalget fant ikke grunn til å ta klagen til behandling, siden den ikke var tilstrekkelig individualisert. På bakgrunn av henvendelsen besluttet utvalget likevel å stille spørsmål til FSA vedrørende avdelingens saksbehandling i klareringssaker der omspurte har tilknytning til et MC-miljø, herunder hvordan avdelingen praktiserer kravet om individuell vurdering i slike saker.

FSA svarte at avdelingen foretar en konkret og individuell helhetsvurdering i alle saker om sikkerhetsklarering i henhold til sikkerhetsloven § 21 tredje ledd, også i saker vedrørende MC-tilknytning. Videre fremholdt avdelingen blant annet:

«Relevant for vurderingen er om det foreligger forhold som er sikkerhetsmessig bekymringsverdig i henhold til bestemmelsens første ledd, der bokstav b og straffbare handlinger og c om pressgrunnlag, trolig er de mest aktuelle vurderingstemaene.

...

FSA er av den oppfatning [...] at det ikke er tilstrekkelig for en negativ klareringsavgjørelse at omspurte har tilknytning til et MC-miljø. Det må foreligge konkrete holdepunkter for at omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet kan anses berørt av tilknytningen. Etter omstendighetene, finner FSA det likevel forsvarlig å legge til grunn at det foreligger et potensielt pressgrunnlag etter sl. § 21 første ledd bokstav c. Dette kan være tilfelle der den omspurte omgås med og har forpliktelser overfor kjente kriminelle deler av MC-miljøet. Videre kan det oppstå en lojalitetskonflikt mellom Forsvarets interesser når det gjelder behandling av skjermingsverdig informasjon og en MC-klubb som har et regelverk for medlemmene og dessuten praktiserer en streng indre justis.

Relevant for vurderingen av om tilknytningen til et MC-miljø har betydning for den omspurtes sikkerhetsmessige skikkethet, er også hvilken type MC-miljø det er tale om.»

Utvalget bemerket overfor FSA at redegjørelsen var nyttig som grunnlag for videre kontroll med praktiseringen av kravet om individuell vurdering i denne sakskategorien. FSAs redegjørelse synes å være i tråd med vurderingstemaet etter sikkerhetsloven § 21 første ledd om at «sikkerhetsklarering skal bare gis eller opprettholdes dersom det ikke foreligger rimelig tvil om vedkommendes sikkerhetsmessige skikkethet». Omspurtes tilknytning til MC-miljøer må dermed være av en slik art at den gir grunnlag for rimelig tvil om personens sikkerhetsmessige skikkethet, for at klareringsmyndigheten skal kunne fatte en negativ avgjørelse på bakgrunn av tilknytningen. Utvalget hadde for øvrig ingen merknader til FSAs saksbehandling i klareringssaker utvalget gjennomgikk på saksfeltet.

Utvalget er opptatt av at opplysninger som er gitt til en klareringsmyndighet, herunder FSA, i forbindelse med personkontroll, ikke skal benyttes til andre formål enn vurdering av sikkerhetsklarering, jf. sikkerhetsloven § 20 sjette ledd. FSA må videre behandle innkomne opplysninger av betydning for en klarert persons sikkerhetsmessige skikkethet i henhold til instruks om sikkerhetstjeneste i Forsvaret kapittel 4. Utvalget har på denne bakgrunn stilt enkelte oppfølgingsspørsmål til FSA for å få belyst dette nærmere, blant annet om hva slags opplysninger som kan behandles om en klarert person for andre formål enn å vurdere dennes

sikkerhetsmessige skikkethet. Utvalget vil komme tilbake til dette i årsmeldingen for 2012.

4. Saker fra Operativ sikkerhetsavdeling i FSA

I årsmeldingen for 2010 redegjorde utvalget for enkelte militære kontraetterretningsoperasjoner (Mil KE) gjennomført av FSA. Utvalget kritiserte i 2010 FSA for å ha gjennomført Mil KE-operasjoner på sivilt område gjennom å bedrive fordekt innhenting mot sivile personer, samt for manglende notoritet på samarbeidet med PST.

Utvalget har i 2011 ikke avdekket kritikkverdige forhold knyttet til FSAs utøvelse av militær kontraetterretning.

Instruks om sikkerhetstjeneste i Forsvaret § 28 første ledd bokstav e fastsetter at FSA på norsk territorium i fredstid skal koordinere utøvelse av tiltak på *militært område* med sikte på å avdekke og hindre ulovlig etterretningsvirksomhet mot Forsvaret og Forsvarets allierte. Utfyllende bestemmelser til instruksen, som trådte i kraft 15. juli 2011, forankrer eneansvaret for kontraetterretning (KE) i Norge hos PST, men legger til rette for at FSA kan utøve Mil KE på militært område eller i dets umiddelbare nærhet, samt i militære øvingsområder. Regelverket forutsetter at det i de enkelte tilfeller klart defineres hva som anses som militært område.

Instruksen sier at utøvelse av Mil KE «så langt mulig [skal] gjennomføres koordinert med PST», som i sin tur skal holde FSA løpende orientert om alle forhold av betydning for den militære sikkerhet og beredskap. Utvalget har merket seg at utfyllende bestemmelser til instruksen forutsetter at nærmere bestemmelser om Mil KE utarbeides av FSA og PST i fellesskap. Utvalget har i 2011 holdt seg orientert om samarbeidet, og har fått opplyst at det foreligger et utkast fra FSA til samarbeidsavtale mellom PST og FSA, der ansvarsfordelingen på dette området står sentralt. Utkastet er til behandling i PST.

På bakgrunn av utvalgets merknader i 2010, anmodet det FSA om å iverksette en snarlig gjennomgang av personopplysningene som er behandlet om sivile rettssubjekter i forbindelse med de aktuelle Mil KE-operasjonene. Det ble særlig bedt om at FSA vurderer om det er nødvendig å lagre de enkelte opplysningene, eller om

disse kan slettes, jf. instruksen § 20 første ledd bokstav c og § 24 siste ledd. Utvalget ba også FSA vurdere å fastsette nærmere rutiner knyttet til behandling av opplysninger fremkommet gjennom Mil KE.

I svar til utvalget opplyste FSA om at avdelingen var i ferd med å etablere rutiner for behandling av personopplysninger som registreres i forbindelse med utøvelse av forebyggende sikkerhetsarbeid og Mil KE, samt at det var iverksatt en opprydding spesielt rettet mot personopplysninger. Avdelingen skal fokusere på «å rette eller slette opplysninger som er unødvendige, feilaktige eller mangelfulle», og:

«[s]pesielt fokus er rettet mot de opplysninger som åpenbart er unødvendige og hvor opplysningene ikke har et strengt tjenstlig behov. Eksempel på dette er personopplysninger som fremkommer i saker hvor behandlingen av hendelsen er konkludert med 'ingen sikkerhetstruende hendelse'.»

Utvalget ser positivt på at FSA har startet arbeidet med å etablere rutiner for behandling av personopplysninger, og har bedt FSA om å bli holdt orientert om den varslede oppryddingen.

Utvalget kunne imidlertid ikke se at FSA hadde foretatt en gjennomgang av de konkrete Mil KE-operasjonene utvalget hadde merknader til i 2010, slik utvalget hadde bedt om, med tanke på sletting av personopplysninger. Sett på bakgrunn av den tiden som har gått siden utvalget sendte sitt avsluttende brev, bemerket utvalget i et brev til FSA at avdelingen burde ha vurdert om den har hjemmel til den vedvarende behandlingen av personopplysninger om de sivile rettssubjektene knyttet til de spesifikke Mil KE-operasjonene. Utvalget forutsatte at en gjennomgang ble gjort, både av elektroniske og papirbaserte arkiver. Utvalget anmodet også FSA om å gjennomgå øvrige Mil KE-operasjoner med tanke på eventuell retting eller sletting av opplysninger som er unødvendige, feilaktige eller mangelfulle.

I desember 2011 opplyste FSA at avdelingen har satt i gang en gjennomgang av personopplysninger «for å slette alle opplysninger som ikke lenger er relevante eller omhandler sivile rettssubjekter». FSA hadde også slettet opplysninger i de spesifikke Mil KE-operasjonene utvalget hadde merknader til. FSA opplyste at den generelle

kontrollen av Mil KE-informasjon med henblikk på mulig sletting, ville ta noe tid på grunn av bemanningssituasjonen i FSA.

Utvalget har tatt FSAs redegjørelse til orientering og vil holde seg orientert om det videre arbeidet i 2012.

VII. ETTERRETNINGSTJENESTEN (E-TJENESTEN)

1. Generelt om kontrollen med tjenesten

Utvalget har i 2011 gjennomført tre inspeksjoner av E-tjenesten sentralt. I tillegg er det gjennomført inspeksjoner av tjenestens tekniske innhentingsvirksomhet ved Forsvarets stasjon Kirkenes (FSTK) og ved Forsvarets stasjon Fauske (FSTF). Under inspeksjonene er utvalget særlig opptatt av at forbudet mot innhenting av opplysninger mot norske borgere som oppholder seg på norsk territorium ikke blir overtrådt. Se nærmere om dette i avsnitt 0.

Utvalget har også gjennomført inspeksjon av den nyetablerte CNO-seksjonen i tjenesten (Computer Network Operations). CNO-avdelingen var tidligere en del av Forsvarets informasjonsstruktur (INI), men ble fra 1. januar 2011 underlagt E-tjenesten. CNO-enhetens operative evne beskrives under punkt 6.5 i St.prp. nr. 48 (2007–2008) som en «[e]vne til å sikre egne militære informasjonssystemer og utnytte motstanderens systemer». Under punkt 6.9.4 i samme dokument er CNO-enheten omtalt slik: «Enheten bidrar til å bygge kompetanse og kapasitet til å beskytte egen informasjonsinfrastruktur og har en viss kapasitet for å påvirke en motstanders informasjonssystemer». Utvalgets mandat er avgrenset til kontroll av etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetsfunksjoner. Eventuelle kapasiteter som har som formål å påvirke motstanderens systemer, kan komme til å falle utenfor utvalgets kontrollområde.

Utvalget fører en rutinemessig kontroll med at E-tjenestens informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester skjer i samsvar med regelverket og etablert praksis. Kontrollen er nærmere omtalt i avsnitt 0.

I 2011 har utvalget, som i 2010, mottatt én klage rettet mot E-tjenesten, som også rettet seg mot PST, NSM og FSA. Klagesaken er avsluttet uten kritikk.

2. Utvalgets kontroll med tjenestens tekniske informasjonsinnhenting

Etterretningstjenesteloven § 4 er sentral for utvalgets kontroll med tjenestens tekniske informasjonsinnhenting. Bestemmelsen oppstiller et forbud mot fordekt innhenting av opplysninger om norske personer som oppholder seg på norsk territorium, og innebærer at den tekniske informasjonsinnhenting må være innrettet slik at norske personer blir fanget opp og identifisert så snart vedkommendes nasjonalitet er klarlagt.

Rettsstillingen til norske personer som oppholder seg utenfor norsk territorium reguleres ikke i e-loven § 4. Tjenesten er likevel forpliktet til å respektere rettighetene som blant annet oppstilles i Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8 om retten til privatliv, også utenfor Norges grenser. Utvalget er opptatt av at tjenestens informasjonsinnhenting ligger innenfor e-lovens formål og er i samsvar med våre internasjonale forpliktelser, samt at den enkeltes interesser ivaretas på en tilstrekkelig måte. Det kan på denne bakgrunn være aktuelt for utvalget å foreta en nærmere vurdering av tjenestens praksis og det rettslige grunnlaget for denne på dette området.

E-tjenestens kapasiteter og metodikk for den tekniske innhentingsvirksomheten er under kontinuerlig utvikling. Også saksbehandlings- og analyseverktøy blir oppdatert og videreutviklet fortløpende. Utvalget har i 2011 fulgt inspeksjonsregimet som ble utviklet i 2009, noe som innebærer at utvalgsleder sammen med sekretariatet og teknisk sakkyndig har forberedt samtlige inspeksjoner av E-tjenesten. Under det forberedende møtet orienteres det blant annet om endringer i de tekniske systemenes oppbygging, innhold og funksjon, og det gis tilgang til systemene for å gjøre forberedende søk og utvalg av stikkprøver mv. I tillegg får utvalget presentert statistikk over innhentingsvirksomheten. Utvalget vil i 2012 fortsette dialogen med E-tjenesten med tanke på utvikling og forbedring av utvalgets kontroll på dette området.

Utvalget har gjennomført inspeksjon av tjenestens tekniske innhentingsvirksomhet ved CNO-avdelingen og ved Forsvarets stasjon Kirkenes (FSTK) og Forsvarets stasjon Fauske (FSTF). Under inspeksjonene har utvalget blant annet blitt orientert om og forevist de ulike kapasitetene. Videre har utvalget snakket med operativt personell som benytter systemene og sett hvordan de arbeider, noe som

har vært nyttig for å se hvordan innhentingprosessen og saksbehandlingen foregår i praksis. Utvalgets inntrykk er at tjenesten er bevisst på skrankene regelverket oppstiller.

Utvalget har i 2011 ikke sett tilfeller der forbudet mot innhenting mot norske borgere som oppholder seg på norsk territorium har vært overtrådt, eller funnet andre kritikkverdige forhold i forbindelse med kontrollen med den tekniske innhentingsevne i E-tjenesten. Området vil fortsatt prioriteres i 2012.

3. Samarbeidet mellom E-tjenesten og PST

Utvalget har i 2011 holdt seg orientert om samarbeidet mellom E-tjenesten og PST. Utgangspunktet er at PSTs ansvarsområde omfatter det som skjer innenfor rikets grenser, mens E-tjenestens ansvarsområde ligger utenfor rikets grenser. For å ivareta og sikre nasjonale interesser, er tjenestene pålagt å samarbeide med hverandre. Samarbeidet mellom tjenestene imellom skal skje innenfor tjenestenes respektive ansvarsområder og rettsgrunnlag, og for øvrig holdes innenfor rammene som fastsettes i instruks 13. oktober 2006 nr. 1151 om samarbeid mellom Etterretningstjenesten og Politiets sikkerhetstjeneste og utfyllende rutiner for samarbeid mellom tjenestene 14. oktober 2009, jf. e-instruksen § 5 siste ledd.

Utvalget har kontrollert tjenestenes operative samarbeid i 2011, uten at det har gitt grunnlag for kritikk i enkeltsaker.

Utvalget er i 2011 også holdt orientert om samarbeidet på bakgrunn av den inngåtte samhandlingsplanen mellom tjenestene, som ble vedtatt i 2010. Utvalget har blant annet blitt underrettet om tjenestenes arbeid med å vurdere eventuelt behov for regelverksendringer på enkelte områder, herunder om det er behov for revidering av samarbeidsinstruksen fra 2006, identifiseringen av juridiske skranker og muligheter, utarbeidelse av videre rutinebeskrivelser for samarbeidet, samt utvikling i sambandssystemet og en eventuell permanent liaisonordning. E-tjenesten har i 2011 pekt på enkelte problemstillinger knyttet til PSTs begrensninger for deling av informasjon som stammer fra tvangsmiddelbruk, herunder spørsmål om PSTs generelle taushetsplikt.

Utvalget mener at samarbeidet mellom PST og E-tjenesten om personer som forflytter seg over landegrensene, er interessant på prinsipielt grunnlag. E-loven § 4 er ikke til hinder for at E-tjenesten kan overvåke eller på annen fordekt måte innhente opplysninger om personer som befinner seg utenfor rikets grenser. Mens PST er avhengig av rettens kjennelse ved bruk av inngripende metoder, inneholder e-loven få materielle og prosessuelle begrensninger for E-tjenestens overvåking. E-tjenesten har både rett og plikt til å oversende til PST informasjon som er av interesse for tjenesten. Dette innebærer at PST, gjennom E-tjenesten, kan få tilgang til metoder som den ikke hadde hatt anledning til å benytte overfor personer som reiser ut av Norge – for eksempel fordi metoden ikke er tillatt etter straffeprosessloven, eller fordi retten etter en helhetsvurdering kommer til at inngrepet vil være uforholdsmessig eller av andre grunner ikke bør tillates.

Utvalget vil i 2012 følge opp de ovennevnte problemstillingene.

4. Informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester

E-tjenesten kan i medhold av e-loven § 3 annet ledd etablere og opprettholde etterretningssamarbeid med andre land. Utveksling av informasjon med samarbeidende tjenester i utlandet er en forutsetning for og en viktig del av et slikt samarbeid. Utvalget kontrollerer tjenestens informasjonsutveksling med utlandet hovedsakelig ved å inspisere

E-tjenestens arkiver og deres sambandssystem for informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester. Sambandssystemet er et dedikert nettverk der E-tjenesten mottar og deler opplysninger med faste samarbeidspartnere innenfor spesifikke områder, hovedsakelig knyttet til internasjonal terrorisme, som tjenesten etter e-loven § 3 første ledd bokstav g plikter å tilveiebringe informasjon om.

Meldinger som besvares eller utstedes av

E-tjenesten innenfor dette sambandssystemet og rapporter som E-tjenesten publiserer for samarbeidspartnerne her, kan kontrolleres av utvalget.

Når E-tjenesten mottar forespørsler fra samarbeidende tjenester gjennom sambandssystemet, vil tjenesten undersøke forespørselen i egne systemer. Dersom det dukker opp informasjon om norske borgere under denne prosessen, skal informasjonen

som utveksles med samarbeidende tjenester maskeres slik at norske borgere ikke kan identifiseres, jf. praksis om at tjenesten ikke skal utlevere informasjon om norske borgere til utlandet. Videre kontrollerer utvalget at utlevering av personopplysninger til samarbeidende tjenester ikke skjer uten etter en konkret vurdering av om grunnlaget for utlevering er til stede i det enkelte tilfellet. Utvalget kontrollerer også at E-tjenesten i den forbindelse overholder kravet i e-loven § 4 om at tjenesten ikke på norsk territorium skal «overvåke eller på annen fordekt måte innhente informasjon om norske fysiske eller juridiske personer». I likhet med PST, må også E-tjenesten kontinuerlig vurdere mottakerstatens holdninger til og respekt for grunnleggende menneskerettigheter når tjenesten utveksler personopplysninger eller annen informasjon, herunder også deling av opplysninger gjennom Norges deltakelse i internasjonale operasjoner.

Videre kontrolleres hvordan tjenesten behandler eventuelle innkomne opplysninger fra utlandet om norske borgere, herunder om opplysningene slettes eller formidles til andre. Det følger av e-instruksen § 5 første ledd at «dersom Etterretningstjenesten som ledd i løsningen av sine oppgaver mottar overskuddsinformasjon av overvåkingsmessig eller annen interesse og som ikke kan oppbevares av tjenestens, jf. lovens § 4 annet ledd, kan slik informasjon overbringes rette norske offentlige myndighet i overensstemmelse med reglene om rapportering i kapittel 4». I praksis betyr dette at opplysningene blir overlevert til PST.

Utvalget har i 2011 gjennomført søk og stikkprøver blant meldinger som tjenesten har sendt til utenlandske samarbeidende tjenester, uten at kontrollen har gitt grunnlag for å stille skriftlige spørsmål til eller reise kritikk overfor tjenesten.

Utvalgets oppfatning er at det, som tidligere, er nokså utstrakt informasjonsutveksling med utenlandske samarbeidende tjenester og at utvekslingen ligger på et relativt stabilt nivå.

Tjenesten har i 2011 orientert utvalget om sitt arbeid med å få til et mer permanent og automatisk system for gjensidig utveksling av visse typer informasjon med nærmere bestemte samarbeidspartnere, innhentet gjennom de respektive tjenestenes tekniske informasjonssystemer. Utvalget anser at dette vil medføre en ikke ubetydelig økning i omfanget av informasjonsutvekslingen med enkelte utenlandske

samarbeidende tjenester. Utvalget er i den forbindelse opptatt av at det er nasjonal kontroll på E-tjenestens tekniske informasjonssystemer og at utvalget får et tilstrekkelig innsyn i informasjonen som innhentes gjennom E-tjenestens systemer, slik at utvalget kan kontrollere hvorvidt informasjonsutvekslingen er i samsvar med regelverket.

Utvalget vil følge opp tjenestens arbeid på dette punktet i 2012.

Utvalget ser positivt på at tjenesten i 2011 har utarbeidet interne retningslinjer for utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester. I retningslinjene, som er sikkerhetsgradert BEGRENSET, presiseres blant annet på hvilke vilkår personopplysninger om norske og utenlandske borgere kan utleveres, samt nærmere rutiner for saksbehandlingen. Etter utvalgets oppfatning tilsier offentlighetshensynet at slike bestemmelser er ugraderte. Det er også et spørsmål om slike bestemmelser burde fremgå av e-loven og/eller e-instruksen i stedet.

Utvalget vil i 2012 ha en dialog med E-tjenesten om disse spørsmålene.

VIII. AVDELING FOR BESKYTTELSE AV KRITISK INFRASTRUKTUR

I 2009 inspiserte utvalget Senter for beskyttelse av kritisk infrastruktur (SBKI) på Jørstadmoen, som da var underlagt informasjonssikkerhetsavdelingen i daværende FOST. Den 1. januar 2011 ble seksjonen overført til Forsvarets informasjonsinfrastruktur (INI), og heter nå Avdeling for beskyttelse av kritisk infrastruktur (BKI). Avdelingen er fortsatt lokalisert på Jørstadmoen. BKI ligger under INI Operasjoner på Kolsås, som utvalget inspiserte i 2010.

Utvalget inspiserte BKI i november 2011, på bakgrunn av at BKI utøver sikkerhetstjeneste ved en militær avdeling, jf. kontrollinstruksen § 11 nr. 2 bokstav e. Utvalgets teknisk sakkyndige deltok i inspeksjonen.

BKIs oppgaver omfatter CND (Computer Network Defence) for Forsvarets informasjonsinfrastruktur, det vil si de IKT-systemene der Forsvaret er systemeier. CND innebærer detektering av datanettverksangrep og etterretningstrusler mot eller i informasjonsinfrastrukturen, samt analyse og sammenstilling av indikatorer på

nettverksangrep. Også planlegging, ledelse og koordinering i forbindelse med håndtering av sikkerhetstruende hendelser hører til BKIs oppgaver. Videre omfatter virksomheten gjennomføring av skadevurderinger etter angrep, samt rådgivning om tiltak.

Under inspeksjonen hadde utvalget særlig oppmerksomhet rettet mot BKIs tekniske kapasiteter og metoder for overvåking og analysing av indikatorer på nettverksangrep mot informasjonsinfrastrukturen, herunder prosedyrer og beslutninger om opptak og behandling av trafikk- og innholdsdata. Etter inspeksjonen gjennomgikk utvalget enkelte begjæringer om opptak av innholdsdata. Gjennomgangen ga ikke grunnlag for videre oppfølging.

IX. ADMINISTRATIVE FORHOLD

1. Budsjett og regnskap

Utvalgets utgifter i 2011 har vært kr 10 788 790 mot budsjett, inkludert overføring og ekstra bevilgning til undersøkelsen av Treholt-saken, på kr 10 756 000. Dette medfører at utvalget i løpet av 2011 har hatt et overforbruk på kr 37 290. Overforbruket skyldes at Direktoratet for statlig økonomistyring (DFØ) ved en feil endret forfallsdatoer på fakturaer på til sammen ca. kr 300 000, som hadde ordinært forfall i 2012, slik at disse ble belastet i 2011. DFØ har i ettertid beklaget dette.

2. Personale

Sekretariatet hadde følgende personalsammensetning per 31. desember 2011:

Sekretariatsleder Henrik Magnusson

Juridisk rådgiver Silje Sæterdal Hanssen

Juridisk rådgiver Steinar Sollerud Haugen

Juridisk rådgiver Ole Henrik Brevik Førland

Juridisk førstekonsulent Maria Giessing Kallevik

Administrativ rådgiver Lise Enberget

Juridisk rådgiver Merete Tollefsen hadde per 31. desember 2011 permisjon fra sin stilling.

Kjetil Otter Olsen er engasjert som teknisk sakkyndig på timebasis. Student Ane Sydnes Egeland har i 2011 vært engasjert som administrativ konsulent.

Oslo, den 14. mars 2012

Eldbjørg Løwer

Svein Grønnern

Trygve Harvold

Hans Johan Røsjorde

Gunhild Øyangen

Theo Koritzinsky

Wenche Elizabeth Arntzen

Henrik Magnusson

X. VEDLEGG

1. Kontrolloven

Lov 3. februar 1995 nr. 7 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste

§ 1. Kontrollorganet og kontrollområdet

Stortinget velger et utvalg til å kontrollere etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utføres av den offentlige forvaltning eller under styring av eller på oppdrag fra denne.

Kontrollen omfatter ikke overordnet påtalemyndighet.

Forvaltningsloven og offentlighetsloven gjelder ikke for utvalgets virksomhet. Unntatt herfra er forvaltningslovens regler om ugildhet.

Stortinget gir en alminnelig instruks om virksomheten til kontrollutvalget innen rammen av denne lov og fastsetter bestemmelser om dets sammensetning, funksjonsperiode og sekretariat.

Innenfor rammen av lov og instruks utfører utvalget sitt verv selvstendig og uavhengig av Stortinget. Stortinget kan likevel ved vanlig plenarvedtak (stortingsvedtak) pålegge utvalget å foreta nærmere definerte undersøkelser innenfor utvalgets kontrollmandat, og under iakttakelse av de regler og innen de rammer som for øvrig ligger til grunn for utvalgets virksomhet.

§ 2. Formål

Formålet med kontrollen er:

1. å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, herunder påse at det ikke nyttes mer inngripende midler enn det som er nødvendig etter forholdene, og at tjenestene respekterer menneskerettighetene,
2. å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet,
3. å påse at virksomheten holdes innen rammen av lov, administrative eller militære direktiver og ulovfestet rett.

Utvalget skal iakttta hensynet til rikets sikkerhet og forholdet til fremmede makter.

Formålet er rent kontrollerende. Utvalget kan ikke instruere de kontrollerte organer eller nyttes av disse til konsultasjoner.

§ 3. Kontrollutvalgets oppgaver

Utvalget skal føre regelmessig tilsyn med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste som utøves i den sivile og militære forvaltning.

Utvalget skal undersøke alle klager fra enkeltpersoner og organisasjoner. Av eget tiltak skal utvalget ta opp alle saker og forhold som det ut fra formålet finner riktig å behandle, og særlig slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. Med forhold menes også regelverk, direktiver og praksis.

Utvalgets undersøkelser kan gå utover de rammer som følger av § 1 første ledd, jfr. § 2 når det tjener til å klarlegge saker eller forhold som det undersøker i kraft av sitt mandat.

§ 4. Innsynsrett mv.

For å utføre sitt verv, kan utvalget kreve innsyn i og adgang til forvaltningens arkiver og registre, lokaler, installasjoner og anlegg av enhver art. Like med forvaltningen regnes virksomhet mv. som eies med mer enn en halvdel av det offentlige.

Enhver som tjenestegjør i forvaltningen plikter på anmodning å tilveiebringe alt materiale, utstyr m.v. som kan ha betydning for gjennomføring av kontrollen. Andre har samme plikt med hensyn til materiale, utstyr m.v. som de har mottatt fra offentlige organer.

§ 5. Forklaringer og møteplikt mv.

Enhver plikter etter innkalling å møte for utvalget.

Klagere og andre privatpersoner i partsliknende stilling kan på ethvert trinn i saken la seg bistå av advokat eller annen fullmektig i den utstrekning det kan skje uten at graderte opplysninger derved blir kjent for fullmektigen. Samme rett har ansatte og tidligere ansatte i forvaltningen i saker som kan munne ut i kritikk mot dem.

Alle som er eller har vært i forvaltningens tjeneste har forklaringsplikt for utvalget om alt de har erfart i tjenesten.

Pliktmessig avgitt forklaring må ikke foreholdes noen eller fremlegges i retten i straffesak mot avgiveren uten dennes samtykke.

Utvalget kan begjære bevisopptak etter domstolloven § 43 annet ledd. Tvisteloven §§ 22-1 og 22-3 gjelder ikke. Rettsmøtene skal være lukket og forhandlingene holdes hemmelige. Forhandlingene holdes hemmelige inntil utvalget eller vedkommende departement bestemmer annet, jf. §§ 8 og 9.

§ 6. Om statsrådene og departementene

Reglene i §§ 4 og 5 gjelder ikke statsrådene, departementene og deres embets- og tjenestemenn, unntatt i forbindelse med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter for behandling av graderte opplysninger.

§ 7. (Opphevet ved lov 3 des 1999 nr. 82 (i kraft 15 okt 2000 iflg. res 22 sep 2000 nr. 958).)

§ 8. Uttalelser og meldinger

1. Uttalelser til klagere skal være ugraderte. Opplysning om noen har vært gjenstand for overvåkingsvirksomhet eller ikke, anses som gradert hvis annet ikke blir bestemt. Uttalelser til forvaltningen graderes etter sitt innhold.

Utvalget avgjør i hvilken utstrekning dets ugraderte uttalelser eller ugraderte deler av disse skal offentliggjøres. Hvis offentliggjøring må antas å medføre at en klagers identitet vil bli avdekket, skal dennes samtykke foreligge.

2. Utvalget avgir årlig melding til Stortinget om sin virksomhet. Slik melding kan også gis hvis det er avdekket forhold som Stortinget straks bør kjenne til. Meldingene og deres vedlegg skal være ugraderte.

§ 9. Taushetsplikt mv.

Med de unntak som følger av § 8, har utvalget og dets sekretariat taushetsplikt hvis annet ikke blir bestemt.

Utvalgets medlemmer og sekretariat er bundet av regler om behandling av dokumenter m.v. som må beskyttes av sikkerhetsmessige grunner. De skal være sikkerhetsklarert for høyeste beskyttelsesgrader nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet. Stortingets presidentskap er klareringsmyndighet for utvalgets medlemmer. Personkontroll utføres av Nasjonal sikkerhetsmyndighet.

Hvis utvalget er i tvil om graderingen av opplysninger i uttalelse eller meldinger, eller mener at av- eller nedgradering bør skje, forelegger det spørsmålet for vedkommende etat eller departement. Forvaltningens avgjørelse er bindende for utvalget.

§ 10. Bistand mv.

Utvalget kan anta bistand.

Lovens regler gjelder tilsvarende for bistandspersoner. Bistandspersoner skal likevel bare autoriseres for slik beskyttelsesgrad som oppdraget krever.

§ 11. *Straff*

Forsettlig eller grov uaktsom overtredelse av §§ 4, 5 første og tredje ledd, 9 første og annet ledd og 10 annet ledd i denne lov straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år, hvis ikke strengere straffebestemmelse får anvendelse.

§ 12. Ikrafttreden

Denne lov trer i kraft straks.

2. Kontrollinstruksen

Instruks 30. mai 1995 nr. 4295 om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS)

§ 1. Om kontrollutvalget og dets sekretariat

Utvalget skal ha 7 medlemmer medregnet leder og nestleder, alle valgt av Stortinget, etter innstilling fra Stortingets Presidentskap, for et tidsrom av inntil 5 år. Det bør unngås at flere enn 4 medlemmer skiftes ut samtidig.

Utvalgets medlemmer skal være sikkerhetsklarert og autorisert for høyeste sikkerhetsgrad nasjonalt og etter traktat Norge er tilsluttet.

Godtgjørelse til utvalgets medlemmer fastsettes av Stortingets presidentskap.

Leder for utvalgets sekretariat tilsettes og lønns plasseres av Stortingets presidentskap etter innstilling fra utvalget. Tilsetting og lønns plassering av det øvrige personalet i sekretariatet foretas av utvalget. Nærmere regler om fremgangsmåten ved tilsetting og adgang til delegering av utvalgets myndighet fastsettes i et personalreglement som skal godkjennes av Stortingets presidentskap. Bestemmelsen i annet ledd gjelder tilsvarende for samtlige tilsatte i sekretariatet.

§ 2. Beslutningsdyktighet og arbeidsform

Utvalget er beslutningsdyktig når 5 medlemmer er til stede. Utvalget skal som hovedregel opptre samlet, men kan dele seg under inspeksjon av tjenestesteder eller anlegg.

Ved særlig omfattende undersøkelser kan innhenting av forklaringer, besiktigelser på stedet mv. overlates til sekretæren og ett eller flere medlemmer. Det samme gjelder dersom slik innhenting ved det samlede utvalg vil kreve uforholdsmessig arbeid eller kostnad. Ved avhør som nevnt i dette ledd kan utvalget anta bistand. Det er da tilstrekkelig at sekretæren eller ett medlem deltar.

Utvalget kan også ellers anta bistand når det kreves særlig kyndighet.

Personer som tidligere har virket i EOS-tjenestene kan ikke antas som bistandspersoner.

§ 3. Ordensforskrifter

Sekretariatet fører sakjournal og møteprotokoll. Beslutninger og dissenser skal framgå av protokollen.

Uttalelser og bemerkninger som framkommer eller protokolleres under kontroll, anses ikke avgitt uten at de er meddelt skriftlig.

§ 4. Begrensninger mv. i kontrollen

Kontrollopgaven omfatter ikke virksomhet som angår personer som ikke er bosatt i riket og organisasjoner som ikke har tilhold her, eller som angår utlendinger hvis opphold er knyttet til tjeneste for fremmed stat. Utvalget kan likevel utøve kontroll i tilfeller som her nevnt når særlige grunner tilsier det.

Kontrollen bør innrettes slik at den er til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende virksomhet. Det departement Kongen bestemmer kan helt eller i deler suspendere kontrollen under krise og krig inntil Stortinget bestemmer annet. Ved slik suspensjon skal Stortinget straks underrettes.

§ 5. Begrensninger i innsyn

Utvalget skal ikke søke et mer omfattende innsyn i graderte opplysninger enn det som er nødvendig ut fra kontrollformålene. Det skal såvidt mulig iaktta hensynet til kildevern og vern av opplysninger mottatt fra utlandet.

Mottatte opplysninger skal ikke meddeles annet autorisert personell eller andre offentlige organer som er ukjente med dem uten at det er tjenestlig behov for det, er nødvendig ut fra kontrollformålene eller følger av saksbehandlingsreglene i § 9. I tilfelle tvil bør avgiveren av opplysningene forespørres.

§ 6. Tvist om innsyn og kontroll

Utvalgets beslutninger om hva det skal søke innsyn i og om omfanget og utstrekningen av kontrollen er bindende for forvaltningen. Mot slike beslutninger kan det ansvarlige personell på vedkommende tjenestested kreve inntatt begrunnet protest i møteprotokollen. Etterfølgende protest kan gis av sjefen for vedkommende tjeneste og av forsvarssjefen.

Protester som her nevnt skal inntas i eller følge utvalgets årsmelding.

§ 7. Generelt om kontrollen og uttalelser

Utvalget skal følge prinsippet om etterfølgende kontroll. Utvalget kan likevel kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker.

I gjennomføringen av kontrollen og utformingen av uttalelser skal utvalget bygge på prinsippene i sivilombudsmannsloven § 10 første ledd og § 10 annet ledd, første, tredje og fjerde punktum, og § 11. Utvalget kan også gi forslag til forbedringer i administrative og organisatoriske ordninger og rutiner når det kan tjene til å lette kontrollen eller verne mot at det øves urett.

Før det gis uttalelse i saker som kan munne ut i kritikk eller meningsytringer rettet mot forvaltningen, skal den ansvarlige sjef ha hatt anledning til å uttale seg om de spørsmål saken reiser.

Uttalelser til forvaltningen rettes til sjefen for vedkommende tjeneste eller organ eller til forsvarssjefen eller vedkommende departement hvis det gjelder forhold disse bør kjenne til som instruksjons- og kontrollmyndighet.

Ved uttalelser som gir oppfordring til å iverksette tiltak eller treffe beslutninger skal mottakeren bes om å gi tilbakemelding om hva som blir foretatt.

§ 8. Særlig om klager

Ved mottakelse av klager foretar utvalget de undersøkelser i forvaltningen som klagen tilsier. Utvalget avgjør om klagen gir tilstrekkelig grunn til ytterligere behandling før uttalelse avgis.

Uttalelser til klagere bør være så fullstendige som det er mulig uten å gi graderte opplysninger. Ved klager mot Politiets sikkerhetstjeneste om overvåkingsmessig virksomhet skal det likevel bare uttales om klagen har gitt grunn til kritikk eller ikke. Mener utvalget at en klager bør gis en fyldigere begrunnelse, gir det forslag om det overfor vedkommende departement.

Hvis en klage gir grunn til kritikk eller meningsytringer for øvrig, skal begrunnet uttalelse herom rettes til sjefen for den tjeneste det gjelder eller vedkommende departement. Også ellers skal uttalelser i klagesaker alltid meddeles sjefen for den tjeneste klagen er rettet mot.

§ 9. Saksbehandling

Samtaler med privatpersoner skal skje i avhørs form hvis de ikke bare er av orienterende art. Samtaler med forvaltningens personell skal skje i avhørs form når utvalget finner grunn til det eller tjenestemannen ber om det. I saker som kan munne ut i kritikk mot bestemte tjenestemenn, bør avhørs form i alminnelighet nyttes.

Den som avhøres skal gjøres kjent med sine retter og plikter, jf. kontrollutvalgsloven § 5. Forvaltningens personell og tidligere ansatte kan under avhør i saker som kan munne ut i kritikk mot dem også la seg bistå av en tillitsvalgt som er autorisert etter sikkerhetsloven med forskrifter. Forklaringen skal oppleses til vedtakelse og undertegning.

Personer som kan bli utsatt for kritikk fra utvalget, bør varsles om de ikke allerede kjenner til saken. De har rett til å gjøre seg kjent med utvalgets ugraderte materiale og med gradert materiale som de er autorisert for, alt såframt det ikke vil skade undersøkelsene.

Enhver som gir forklaring skal foreholdes beviser og påstander som ikke samsvarer med vedkommendes egne, såframt de er ugradert eller vedkommende er autorisert for dem.

§ 10. Undersøkelser hos departementene

Utvalget kan ikke kreve innsyn i departementenes interne dokumenter.

Dersom utvalget ønsker opplysninger eller uttalelser fra et departement eller dets personell i andre saker enn slike som gjelder departementets befatning med klarering og autorisasjon av personer og bedrifter, innhentes disse skriftlig fra departementet.

§ 11. Tilsyn

1. Tilsynsoppgaven er:

- a) For *Etterretningstjenesten*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver og at det ikke øves urett mot noen.

- b) For *Nasjonal sikkerhetsmyndighet*: å sikre at virksomheten holdes innen rammen av tjenestens fastlagte oppgaver, å føre kontroll med klareringssaker for personer og bedrifter hvor klarering er nektet, tilbakekalt, nedsatt eller suspendert av klareringsmyndighetene og for øvrig å påse at det ikke øves urett mot noen.
- c) For *Politiets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens behandling av forebyggende saker og etterforskingssaker, dens bruk av skjulte tvangsmidler, behandling av personopplysninger og utveksling av informasjon med innenlandske og utenlandske samarbeidspartnere, skjer etter det gjeldende regelverk og tilfredsstillende krav til gode rutiner, alt innen rammen av formålet i lovens § 2.
- d) For *Forsvarets sikkerhetstjeneste*: å føre kontroll med at tjenestens utøvelse av personellsikkerhetstjeneste og annen sikkerhetstjeneste holdes innen rammen av lov og forskriftsverk og tjenestens fastlagte oppgaver, og for øvrig påse at det ikke øves urett mot noen.
- e) For *alle*: å påse at samarbeidet og informasjonsutvekslingen mellom tjenestene holdes innen rammen av de tjenstlige behov og gjeldende regelverk.

2. Tilsynsvirksomheten skal minst omfatte:

- a) halvårlige inspeksjoner av Etterretningstjenesten sentralt med innføring i den løpende virksomheten og slik besiktigelse som finnes nødvendig.
- b) kvartalsvise inspeksjoner av Nasjonal sikkerhetsmyndighet med gjennomgåelse av saker som nevnt under 1 b og slik besiktigelse som finnes nødvendig.
- c) 6 inspeksjoner årlig av Den sentrale enhet i Politiets sikkerhetstjeneste med gjennomgang av nye saker og løpende bruk av skjulte tvangsmidler, samt minst 10 stikkprøver i arkiver og registre i hvert møte, og med gjennomgang av alle løpende saker minst 2 ganger årlig.

- d) 3 inspeksjoner årlig av Forsvarets sikkerhetstjeneste med gjennomgåelse av virksomheten som klareringsmyndighet, og slik besiktigelse av annen sikkerhetstjeneste som finnes nødvendig.
- e) årlig inspeksjon av PST-enhetene i minst 4 politidistrikter, av minst 2 av Etterretningstjenestens stasjoner og/ eller etterretnings-/ sikkerhetstjeneste ved militære staber og avdelinger og av personellsikkerhetstjenesten ved minst 2 departementer/ etater.
- f) inspeksjon av eget tiltak av det øvrige politi og andre organer eller institusjoner som bistår Politiets sikkerhetstjeneste.
- g) for øvrig slik inspeksjon som lovens formål tilsier.

§ 12. Meddelelser til offentligheten

Innen rammen av lovens § 9 tredje ledd jf. § 8 nr. 1 bestemmer utvalget hva som skal meddeles offentligheten i saker som utvalget har uttalt seg om. Ved omtalen av personer skal hensynet til personvernet iakttas også om det ikke gjelder klagere. Tjenestemenn skal ikke navngis eller identifiseres på annen måte uten med vedkommende departements godkjennelse.

For øvrig kan lederen eller den utvalget bemyndiger i vedkommendes sted gi meddelelser til offentligheten om en sak er under undersøkelse og om den er ferdigbehandlet eller når den vil bli det.

§ 13. Forholdet til Stortinget

1. Bestemmelsen i § 12 første ledd gjelder tilsvarende for utvalgets meldinger og årsmeldinger til Stortinget.
2. Hvis utvalget anser at hensynet til Stortingets kontroll med forvaltningen tilsier at Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak eller et forhold det har undersøkt, skal det i særskilt melding eller i sin årsmelding gjøre Stortinget oppmerksom på det. Det samme gjelder dersom det er behov for ytterligere undersøkelser om forhold som utvalget selv ikke kan komme videre med.

3. Innen 1. april hvert år avgir utvalget melding til Stortinget om sin virksomhet i det foregående år.

Årsmeldingen bør omfatte:

- a) en oversikt over utvalgets sammensetning, møtevirksomhet og utgifter
- b) en redegjørelse for utført tilsyn og resultatet av det
- c) en oversikt over klagesaker fordelt etter art og tjenestegren og med angivelse av hva klagen har resultert i
- d) en redegjørelse for saker og forhold tatt opp av eget tiltak
- e) en angivelse av eventuelle tiltak som er bedt iverksatt og hva det har ført til, jf. § 6 femte ledd
- f) en angivelse av eventuelle protester etter § 5
- g) en omtale av saker eller forhold som bør behandles av Stortinget
- h) utvalgets alminnelige erfaringer med kontrollen og regelverket og mulige behov for endringer

§ 14. Økonomiforvaltning, utgiftsdekning til innkalte og sakkyndige

1. Utvalget har ansvaret for den økonomiske styringen av utvalgets virksomhet, og fastsetter egen instruks for sin økonomiforvaltning. Instruksen skal være godkjent av Stortingets presidentskap.
2. Enhver som blir innkalt til utvalget har krav på å få sine reisekostnader dekket etter det offentlige regulativ. Tap i inntekt erstattes etter reglene for vitner ved domstolene.
3. Sakkyndige godtgjøres etter salærforskriftene ved domstolene. Høyere satser kan avtales. Andre bistandspersoner godtgjøres etter satsene i komitéregulativet dersom annet ikke blir avtalt.

3. Begrepsforklaringer

- Anmodende myndighet
Et organ som i egenskap av eller på vegne av autorisasjonsmyndighet anmoder om personkontroll

- Arbeidsregister
Register for behandling av opplysninger som anses relevante og nødvendige for PSTs oppgaveløsning

- Arbeidsregistrering
Behandling av opplysninger som anses for relevante nødvendige for PSTs oppgaveløsning og som ikke kvalifiserer til opprettelse av eller behandling i forebyggende sak

- Autorisasjon
Avgjørelse om at sikkerhetsklarert person skal gis tilgang til informasjon med en angitt sikkerhetsgrad

- Avvergende etterforskning
Etterforskning med det siktemål å avverge at det blir begått en straffbar handling

- Behandling av opplysninger
Enhver form for elektronisk eller manuell håndtering av opplysninger

- CF (Computer Forensic)
Analyse av lagringsmedier og øvrig datautstyr

- Emnearkiv
Arkiv for systematisering av opplysninger av betydning for PST, som ikke skal inneholde personopplysninger

- Etterforskingssak
Sak opprettet med det formål å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige
- Femårsregelen
Krav om at PSTs arbeidsregistreringer skal revurderes dersom de ikke er tilført nye opplysninger i løpet av de siste fem årene
- Forebyggende sak
Sak opprettet med det formål å undersøke om noen forbereder et straffbart forhold som PST har til oppgave å forebygge
- FO/S
Forsvarets Overkommando /Sikkerhetsstaben.
- Henleggelse
Beslutning om at en sak avsluttes uten at det er fattet realitetsavgjørelse
- Klareringsmyndighet
Offentlig organ som er tillagt myndighet til å avgjøre om en person skal få sikkerhetsklarering
- Klareringssak
Sak om avgjørelse av en anmodning om sikkerhetsklarering, som krever en vurdering av en persons sikkerhetsmessige skikkethet
- Observasjonstid
Avgjørelse om på hvilket tidspunkt anmodning om klarering for en person kan fremsettes på nytt

- Omspurte
Person det anmodes om sikkerhetserklæring for.
- OVS
Overvåkingssentralen.
- Personellsikkerhet
Tiltak, handlinger og vurderinger for å hindre at personer som vil kunne utgjøre en sikkerhetsrisiko, plasseres eller er plassert slik at risikoen aktualiseres
- Personkontroll
Innhenting av relevante opplysninger til vurdering av sikkerhetsklarering
- Personopplysning
Opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson
- Personellsikkerhetssaksarkiv
Arkiv for oppbevaring av personellsikkerhetssaker
- Sikkerhetsgradert informasjon
Informasjon som etter reglene i sikkerhetsloven skal beskyttes av sikkerhetmessige grunner. Informasjonen merkes med en sikkerhetsgrad, for eksempel KONFIDENSIELT.
- Sikkerhetsklarering
Avgjørelse foretatt av en klareringsmyndighet om en persons antatte sikkerhetsmessige skikkethet for en angitt sikkerhetsgrad.
- Sikkerhetssamtale
Samtale som klareringsmyndigheten gjennomfører for å vurdere en persons sikkerhetsmessige skikkethet i en klareringssak

- Skjulte tvangsmidler
Etterforskningsmetoder som mistenkte ikke er kjent med bruken av, for eksempel kommunikasjonsskontroll, romavlytting og hemmelig ransaking

- Smart
PSTs arbeidsregister

4. Statistikk 1996–2011

År	Antall utvalgsmøter	Klagesaker totalt	Klagen rettet mot	Eget tiltak	Antall inspeksjoner
1996	17	34	33 OVS 1 FO/S	Ingen	16
1997	17	58	58 OVS	18	22
1998	16	21	17 OVS 4 FOS	14	26
1999	24	17	12 OVS 4 FOS	5	22
2000	26	14	13 OVS 1 FOS	7	22
2001	25	25	20 OVS 5 FOS	10	21
2002	16	28	25 OVS 2 FOS 1 E	12	24
2003	19	22	19 PST 23 NSM	10	24
2004	18	17	12 PST 4 NSM 1 E	7	22
2005	19	14	10 PST 4 NSM	18	23
2006	18	16	14 PST 2 NSM	15	27
2007	20	22	18 PST 2 FSA 1 NSM 1 E	18	28
2008	17	13	13 PST	13	26
2009	14	27	16 PST 3 NSM 1 FSA 1 E 8 Avvist	20	27
2010	22	21	9 PST 3 NSM 1 FSA 1 E 7 Avvist	23	28
2011	26	29	11 PST 4 NSM 3 FSA 1 E 10 Avvist	16	23

